

Nader Bekeken

Een Egyptenaar in ons kerkboek

In dit nummer o.a.:

- Vrijheid van godsdienst
- Wonderboom
- Catechese

Een lesje afhankelijkheid

Schriftlicht

Pieter Niemeijer

Toen ze verder trokken ging hij een dorp in, waar hij gastvrij werd ontvangen door een vrouw die Marta heette. Haar zuster, Maria, ging aan de voeten van de Heer zitten en luisterde naar zijn woorden. Maar Marta werd helemaal in beslag genomen door de zorg voor haar gasten. Ze ging naar Jezus toe en zei: 'Heer, kan het u niet schelen dat mijn zuster mij al het werk alleen laat doen? Zeg tegen haar dat ze mij moet helpen.' De Heer zei tegen haar: 'Marta, Marta, je bent zo bezorgd en je maakt je veel te druk. Er is maar één ding noodzakelijk. Maria heeft het beste deel gekozen, en dat zal haar niet worden ontnomen.'

(Lucas 10:38-42)

Het verhaal is bekend: de Here is bij Marta en Maria thuis. Terwijl Hij onderwijs geeft, zit Maria aan zijn voeten. Marta heeft het smoordruk en vliegt heen en weer tussen de keuken en de gasten. Als Marta assistentie van Maria wil en de Here vraagt om Maria daartoe aan te sporen, wijst Hij dat af. Er is maar één ding nodig, zegt Hij: wat Maria heeft gekozen.

Het verhaal is bekend. Maar de *boodschap* wordt heel verschillend opgevat. Wat wil de Here ons leren met deze geschiedenis? Dat werken in de huishouding niet nodig is? Of van lager orde?

Dat de vrouw van het aanrecht weg moet, de school van Christus in? Is de boodschap van de tekst dat je als man en vrouw beter met geestelijk werk (luisteren naar de Here) bezig kunt zijn dan met je dagelijkse werk? Of wil de Here ons in een tijd van activisme leren dat hulpvaardige actie zoals van de barmhartige Samaritaan heel goed is, maar dat het vóór alles aankomt op de gezonde prediking? Of is de betekenis van de tekst dat we oog moeten hebben voor het moment: er is een tijd om je op de keuken te storten en een tijd om te luisteren?

De zorg van Marta

De Here Jezus en zijn discipelen zijn onderweg naar Jeruzalem. Daar zal de Here sterven en vandaar zal Hij opgenomen worden in de hemel. Anders dan Samaritanen die Christus weigerden te ontvangen, reageert Marta heel gastvrij. De Here is van harte welkom bij haar in huis. Laat Hij Zich vooral thuis voelen! Marta kent Hem en ze luistert graag naar Hem.

Marta. Haar naam betekent 'Meesteres'. Maar ze stelt zich uitermate *dienstbaar* op. Het mag haar gasten aan niets ontbreken. Hún welzijn is háár verantwoordelijkheid. Als er iets niet goed zou gaan, is dat háár schuld! Het is maar goed dat zij er is om voor de Here te zorgen, want anders zou het nooit goed gaan.

In een land waar het verbazing wekt als een rabbi met een vrouw spreekt, valt het op dat Christus gaat zitten en de beide zusters onderwijst in de geheimen van het koninkrijk van God. Lucas vertelt dat Maria aan zijn voeten zit, zoals leerlingen dat bij rabbi's gewoon waren. Marta zou ook wel rustig willen zitten luisteren, maar

door het onverwachte bezoek heeft zij andere dingen aan haar hoofd. Haar hoofd loopt al gauw om van alles wat gebeuren moet. Niet zo vreemd: je zult ineens dertien gasten krijgen! Je bent gastvrouw of je bent het niet! Op een gegeven moment loopt het haar over de schoenen. Ze windt zich op over haar zus die niets doet en haar maar laat sloven. En de Here laat dat allemaal maar op z'n beloop! Geïrriteerd spreekt ze de Here toe: Kan het U niet schelen dat mijn zuster mij al het werk alleen laat doen? Zeg tegen haar dat ze me moet helpen!

Het valt op hoe sterk Marta met *zichzelf* bezig is. 'Kan het u niet schelen dat *mijn* zuster *mij* al het werk alleen laat doen? Zeg haar dat ze *mij* moet helpen.' Drie keer 'mijn en mij' in twee korte zinnen. Dat spreekt nog temeer waar de Here Jezus in dit gedeelte tot drie keer toe als *Here* wordt aangeduid of aangesproken. Tegenover die drie keer *Kurios*, *Here*, staat het drie keer 'mij' of 'mijn' van Marta. Terwijl Marta de *Hére* mag ontvangen, die haar en haar zus komt onderwijzen, kan Marta er alleen maar aan denken hoe *zwaár* het voor haar is en wat zij *allemaal moet*. Ze spreekt de Here aan met *Kurios*, ze noemt Hem 'Here, Here', maar Hij is wel van haar afhankelijk. Als *zij* faalt, kan het alleen maar een fiasco worden.

Als je zó denkt, als je denkt dat Christus van jou afhankelijk is, dan word je een akelig menskind. Hoor Marta lelijk doen over haar zus! En hoor haar zelfs de Here commanderen! Zeg mijn zus dat ze mij helpt. Wie is hier eigenlijk de Heer? Leuke gastvrouw! Ze spant haar *gast* voor haar eigen karretje. De *gast* moet haar zus tot de orde roepen... En Christus? Hij ziet Marta en Maria, en blijft de rust zelf. Hij legt feilloos de vinger op de zere plek. Marta, waarom moet Maria je meehelpen? Omdat ik anders tekortkom? Je loopt je *bezorgd* te maken: alsof ik van jouw zorgen afhankelijk ben!

Op dezelfde manier als Marta voor de Here Jezus wilde zorgen, kunnen wij het vandaag niet meer. Want Christus is niet meer op aarde. Hij komt niet bij ons thuis aan tafel zitten. Maar de

mentaliteit van Marta is ook voor ons nog altijd een levensgrote verzoeking. Dat gevoel dat de aanwezigheid van de Here ons vooral veel kopzorg geeft en zwaar op ons drukt: wat moet er wel niet allemaal gebeuren? Wat kun je daar als ambtsdrager mee zitten! Terwijl de *Hére* er is en je aan *zijn* tafel mag zitten, zijn wij over van alles bezorgd. En we denken dat het van óns afhangt of alles goed komt. Alsof de Here machteloos staat als wij en onze broeders en zusters niet genoeg doen. En met de ogenschijnlijk meest dienstbare opstelling die er is, ga je vervolgens afgeven op je broeders en zusters en ga je zelfs de Here commanderen. Hij moet dansen naar het pijpen van onze paniek.

De nood van Maria

Maria zit aan de voeten van de Here Jezus: als een leerling aan de voeten van zijn leermeester. Maria luistert naar de Here en drinkt zijn woorden in. Zij is dolgelukkig dat de Here er is en ze wil horen wat Hij te vertellen heeft over zijn reis en zijn komende werk. Dat is een andere reactie dan die van Marta. Maria weet dat *zij* niet voor de *Hére* hoeft te zorgen, maar dat *Hij* is gekomen om háár te dienen. En haar zijn bevrijdende woorden te laten horen. En Maria weet: dát heb ik nodig; daarvoor moet alles aan de kant. Het is nu niet de tijd om te denken aan wat *ik* allemaal móet of voor de Here kan betekenen, Hij is nu gekomen om mij wat te laten horen. Ik mag me door *Hém* laten verrassen! En 'verwennen'.

Nee, 'verwennen' is het goede woord niet. Want het gaat er niet om dat Maria languit op de bank voor de tv kan hangen of spelletjes kan doen met Jezus. Het gaat hier ook niet om een gast die gezellige verhaaltjes komt voorlezen bij de haard. En tegen wie je met je pantoffels aan lekker kunt aanschurken. Nee, het is de Here die langsgelukkig is, met zijn woord van redding en eeuwig leven. Hij komt met een verhaal dat Maria *nodig* heeft. Lees over dát woord vooral niet heen: Maria heeft het ene gekozen dat *noodzakelijk* is. Zij kan niet zónder wat de Here haar vertelt. En ze wéét dat. Het is nood-

NaderBekeken

- **Schriftlicht**
Een lesje afhankelijkheid 206
Pieter Niemeijer
- **Kroniek**
Vrijheid van godsdienst 209
Gert Schutte
- **Thema**
Een Egyptenaar in ons kerkboek 213
Aryjan Hendriks
- **Column**
Ik kom van Uitwijk en ik weet van niks 217
Gijs Zomer
- **Woordwaarde**
Wonderboom!? 218
Egbert Brink
- **Waarom naar de kerk?**
Werkplaats van de Geest 220
Pieter Niemeijer
- **Rondblik**
De catechese in crisis? 221
Jan Bollemaat
- **Gemeentebreed**
Ere wie ere toekomt 225
Aryjan Hendriks
- **Gelezen**
Lees maar 227
Herman Feenstra
Abraham de geweldige 229
Harm Boiten
- **Gedicht**
Vannacht, Elly de Waard 231
Gert Slings
- **Persrevue**
Op weg naar (weer) verkiezingen 232
Je bent bijzonder...
Is dat het evangelie? 233
Stroom (2) 234
E0 en het respect van de wereld 236
Perry Storm

zakelijk voor haar: dat onderwijs van Christus. Dat wat Hij vertellen wil over wat Hem straks te wachten staat in Jeruzalem. Daarom blijft ze aan Christus' lippen hangen, ook als ze Marta in de keuken extra hoort kleppen met de pannen en lepels om haar wat duidelijk te maken.

Er is niets minderwaardigs aan het klaarmaken van een sliptongetje of van witlof met ham en kaas. De Here heeft Zich meer dan eens laten bedienen. En Hij leert ons *bidden* om 'ons dagelijks brood'. Hij wil ook dat we in de gemeente op dat punt elkaar helpen en in de wereld om ons heen kijken waar we onze gaven kunnen inzetten. Maar als de Here langskomt met zijn woord van redding en leven, dan is er maar één ding aan de orde als je jezelf als kwetsbaar en zondig mens-kind kent. Als Christus mij komt vertellen dat zijn kruisdood nodig was, absoluut nodig, voor mijn behoud, en als Hij mij laat zien en proeven wat Hij voor mij gedaan heeft aan het kruis, en als Hij mij bepaalt bij zijn opstanding uit de dood, dan denk ik toch zeker niet meer dat Hij afhankelijk zou zijn van mijn spruitjes? Of dat Hij niet zonder mijn hulp kan? Dat ik zelfs ook maar iets aan Hem zou kunnen geven waarvoor Hij dankjewel tegen mij zou moeten zeggen? *Ik* ben op Hem aangewezen! Zonder Hem ben ik nergens.

Als het evangelie van Christus naar je toekomt, heb je zelf niets meer aan te voeren, dan is er alleen *dorst*. Dan weet je van het enige dat écht *nodig* is. Dan luister je. En dan zorg je dat anderen kunnen luisteren en dat evangelie te horen krijgen. En als dat gebeurt, dan vallen je zorgen weg. Waar Christus is, hoef ik immers niet meer bezorgd te zijn!

De weg van de Here

Christus komt bij Marta en Maria. Hij komt als de Mensenzoon. Om gediend te worden, zoals Marta dacht? Nee, om te dienen en omdat Hij zijn leven gaat geven als losgeld voor de zijnen. Dáárom was Maria's houding goed: zij had goed gekozen. Zij hoefde zich voor

de Here niet óp te houden. Ze mocht zich laven aan zijn woord. De Here Jezus zegt: Dat zal haar niet worden ontnomen. Zo meteen verlaat Hij het huis van Marta en Maria. Wat hopen Marta en Maria dan aan dat bezoek over te houden? De complimenten dat ze het zo prima voor elkaar hadden en dat de Here Jezus overal vertelt dat Hij zo heerlijk bij hen gegeten heeft? Dát wilde *Marta*. Maar *Maria* wist: wat ik wil overhouden aan dit bezoek, is het goede nieuws dat Hij kwam vertellen. Zijn Woord vol redding en heil, zijn Woord van licht en leven. Als Christus hun huis verlaten had, bleef dat Woord in hun kamer en keuken hangen.

*Christus bij Maria en Martha
(Johannes Vermeer)*

Christus was onderweg naar Jeruzalem. Om zijn leven te geven en naar zijn Vader te gaan. Wat wilde Marta na zijn hemelvaart nog met haar damasten tafelkleed en tafelsilver? Ze zou het voor Christus nooit meer uit de kast hoeven halen. Maar de woorden die Maria had ingedronken, bleven haar bij. Die kon niemand haar ooit meer afnemen. Die gingen mee de tijd in dat Christus niet meer op aarde was. Die woorden konden haar zelfs *nooit* meer ontnomen worden. Het waren woorden van *eeuwig leven*. Wat ze ook zou moeten ondergaan en doorstaan, wat mensen haar ook allemaal zouden kunnen afnemen, dit Woord bleef in haar hart. Zelfs door dood en graf zou dit Woord zijn kracht bewijzen.

Ik begon met al die opvattingen over dit gedeelte die bleven steken in wat Marta en Maria *deden*. Moet je het niet meer in geestelijke dingen zoeken dan in dagelijkse bezigheden? Is luisteren niet meer dan handelen?

Maar daarom gaat het niet. Het gaat hier om iets diepers. Welke *houding* kennen wij? Wat leeft er in mijn hart? Denk ik dat de Here Jezus van *mijn* zorgen afhankelijk is of ben ik juist op *Hem* aangewezen? Als je bij Christus bent, wat stempelt je dan: heilbegerigheid en vreugde, of ketelmuziek om wat jij en je broeders en zusters tekortkomen? Wie zijn eigen zorgen centraal stelt, gaat zelfs de Here nog laten optreden in zijn eigen frustraties: Here, zegt U eens dat die en die anders moet worden en mij moet helpen. Denken we echt dat de Here ónze hulp nodig heeft? Laten we erkennen dat wij *Hém* nodig hebben. En laten we rust vinden aan zijn voeten. Rust in zijn Woord en de werking en de vrucht daarvan. Het is niet: ik zal U helpen, dan hoeft het *U* aan niets te ontbreken. Nee, het is: de *HERE* is onze herder en dus ontbreekt *ons* niets!

Ik ga nog een stap verder. Of liever: *hoger*! Want het gaat uiteindelijk om onze houding tegenover Hem, die hier drie keer de Kurios, de Here genoemd wordt. Hoe kijk je naar Hem? Is Hij iemand die onze hulp nodig heeft of is Hij de Here op wie wij zijn aangewezen? Als je Hem kent van zijn eigen tafel, het avondmaal, dan is het toch geen vraag meer of je *zelf* van alles voor God moet doen en God van jouw bijdrage afhankelijk is óf dat je je aangewezen weet op Gods genade en Christus' liefde. Je mag Hem kennen als de Here die veel meer doet en kan dan wij ooit zullen kunnen! Hij is de Heer van dood en leven, die leeft tot in eeuwigheid. Niet de Here heeft ons nodig, maar wij de Here.

Vrijheid van godsdienst

‘Ieder heeft het recht zijn godsdienst vrij te belijden.’ Deze woorden vormen de kern van artikel 6 van de Grondwet. De inhoud lijkt zo vanzelfsprekend. Maar is het dat nog in deze tijd van secularisatie, waarin godsdienst vooral een privé-zaak is?

Een omstreden vrijheid

Wie de media volgt, zal zien dat een beroep op de vrijheid van godsdienst niet zelden omstreden is. Om maar enkele voorbeelden te noemen. Een ambtenaar van de burgerlijke stand die alleen huwelijken wil voltrekken tussen een man en een vrouw wordt ontslagen. Het bestuur van een gereformeerde school, dat niet accepteert dat een leraar aan die school kiest voor een partner van hetzelfde geslacht, wordt veroordeeld.

Een Hersteld Hervormde Gemeente wordt door de rechter veroordeeld in een zaak tegen haar predikant. Kijken we verder dan het christelijk geloof, dan zien we dat een meerderheid van de Tweede Kamer Joden en moslims het rituele slachten wil verbieden. Al enkele malen zijn wetsvoorstellen ingediend om het dragen van boerka's door moslimvrouwen te verbieden. Deze en andere gevallen hebben gemeen, dat strekking en reikwijdte van de vrijheid van godsdienst er een rol bij spelen. En

sommigen hebben hun conclusie al getrokken: de vrijheid van godsdienst staat in Nederland onder druk.

Alvorens na te gaan of deze conclusie juist is, is het goed de vraag te stellen hoe vanzelfsprekend vrijheid van godsdienst eigenlijk is. Historisch gezien valt hierover meer te zeggen dan te verwijzen naar de Tachtigjarige Oorlog. Een belangrijke inzet was toen inderdaad de vrijheid om God te dienen naar zijn Woord. Maar dat betekende in die tijd nog geenszins vrijheid van godsdienst voor alle burgers. Soms ging het er meer om, de ene officiële godsdienst te vervangen door de andere. De Unie van Utrecht van 1579 was het eerste officiële document met een voorzichtige erkenning van vrijheid van godsdienst in delen van de Nederlanden. In andere delen van de Republiek hadden rooms-katholieken en doopsgezinden maar beperkte godsdienstige mogelijkheden. Officiële functies stonden voor hen meestal niet open.

In de eerste helft van de negentiende eeuw hadden Afscheidenen soms ronduit met vervolging te maken. Onderwijsvrijheid voor erkende richtingen, mede als uitvloeisel van de vrijheid van godsdienst, kwam er pas in de twintigste eeuw. Gereformeerden

Gereformeerden hebben na de Vrijmaking heel wat procedures moeten voeren

hebben na de Vrijmaking heel wat procedures moeten voeren voordat ook het gereformeerd onderwijs erkend was als richting die voor bekostiging in aanmerking kwam.

Erkenning in de samenleving

Vanwaar die moeite om royaal de vrijheid van godsdienst te erkennen en toe

Gert Schutte

Kroniek

te passen? Daarbij speelde zeker een rol het willen vasthouden aan verworven posities en aversie bij de overheid tegen een verdeelde samenleving. Maar toch ook de overtuiging dat godsdienst geen vrijblijvende zaak is, maar alles te maken heeft met het erkennen van

Godsdienst is geen vrijblijvende zaak

één ware God. Daarbij past niet de dienst van andere goden op één lijn te stellen met de dienst van de God van de Bijbel. Dat verklaart ook waarom bij voorbeeld de SGP zich jarenlang keerde tegen roomse invloeden in ons land en nu grote moeite heeft met het erkennen van rechten van moslims en andere niet-christenen. In een tijd waarin godsdiensten maar al te gemakkelijk over één kam worden geschoren, is het goed vast te houden aan de belijdenis van artikel 1 en 2 NGB, dat er maar één God is, die we kennen door de schepping, onderhouding en regering van de hele wereld en die Zichzelf nog duidelijker en volkomener aan ons bekend maakt door zijn heilig en goddelijk Woord. Als kinderen van God en als gemeente van zijn Zoon geloven wij dat met het hart en belijden wij dat met de mond.

De betekenis van de vrijheid van godsdienst is in de eerste plaats, dat het recht om dat te belijden en te beleven, in de samenleving erkenning vindt. Daar heeft de overheid op toe te zien. Zij heeft echter niet de taak en de mogelijkheid burgers te dwingen de God van de Bijbel te geloven en te dienen. Het dienen van God is geen vrijblijvende zaak. Maar de keuze om God te dienen mag niet tot stand komen door kracht of geweld, maar door de werking van Gods Geest (Zach. 4:6).

Onze moeite met de SGP is dan ook niet, dat zij wars is van elk relativerend spreken over verschillen tussen godsdiensten, maar dat zij de overheid hierbij een taak wil toekennen die haar niet toekomt. Vrijheid van godsdienst is van grote waarde voor ieder die de God van de Schriften wil dienen, maar zij geldt in burgerlijke zin voor alle

burgers op gelijke voet. Het moet ons als christenen aan het hart gaan dat zo velen in ons land de God van de Schriften verwerpen en kiezen voor eigen goden, maar als burgers van Nederland moeten we aan ieder de ruimte laten te kiezen voor of tegen God. De geloofwaardigheid van onze pleidooien voor erkenning van de vrijheid van godsdienst is ermee gediend als duidelijk is dat we de vrijheid die we in de publieke samenleving voor onszelf vragen, ook erkennen voor anderen.

Stevig verankerd

Hoe zit het nu met de vrijheid van godsdienst in Nederland? Als de inhoud van de Grondwet op dit punt zo vanzelfsprekend is, waarom is er dan voortdurend strijd over de betekenis ervan in de praktijk? Om die vraag te beantwoorden is het goed kennis te nemen van de letterlijke tekst van het eerste lid van artikel 6, weergegeven in een kader hieronder.

Artikel 6, eerste lid, van de Grondwet

Ieder heeft het recht zijn godsdienst of levensovertuiging, individueel of in gemeenschap met anderen, vrij te belijden, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.

Een paar dingen vallen hierbij op. In de eerste plaats de nevenschikking van de begrippen 'godsdienst' en 'levensovertuiging'. Het gaat dus in de Grondwet niet alleen om erkenning van de vrijheid van godsdienst, maar bijvoorbeeld ook van de vrijheid een humanistische of andere niet-godsdienstige levensovertuiging aan te hangen. De daaropvolgende tussenzin 'individueel of in gemeenschap met anderen' is belangrijk, omdat daaruit blijkt dat ook het samen belijden van je geloof eronder valt. Het 'vrij belijden' van je godsdienst is ruim bedoeld. Ook het zich gedrągen naar je godsdienstige overtuiging valt eronder.

Godsdienstvrijheid is niet absoluut. Dat blijkt al uit de slotwoorden: 'behoudens

ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.' Regering en Staten-Generaal kunnen bij wet bepaalde gedragingen strafbaar stellen, ook als deze plaatsvinden als uitingen van een geloofsovertuiging. Het stellen van regels voor ritueel slachten behoeft dus niet bij voorbaat af te stuiten op de vrijheid van godsdienst.

Godsdienstvrijheid kan ook op grenzen stuiten als andere grondrechten in het geding zijn. Te denken valt aan de vrijheid van meningsuiting, de bescherming van de persoonlijke levenssfeer en vooral het recht op gelijke behandeling. Er bestaat in Nederland niet een soort rangorde tussen grondrechten, op grond waarvan de vrijheid van godsdienst altijd belangrijker zou zijn dan bijvoorbeeld het recht op gelijke behandeling. Het kan dus voorkomen dat twee partijen zich in een conflict beide beroepen op de Grondwet. Een christelijke organisatie wil bijvoorbeeld alleen medechristenen als leden toelaten en daarbij dus onderscheid maken tussen christenen en niet-christenen. Niet-christelijke burgers kunnen dit als discriminatie ervaren en zich beroepen op het recht om in gelijke gevallen gelijk behandeld te worden. Er staat dan niet bij voorbaat vast wie van beiden gelijk heeft. In het uiterste geval beslist de rechter daarover.

De zaak wordt nog wat gecompliceerder doordat we als het gaat over grondrechten zoals de vrijheid van godsdienst, niet alleen te maken hebben met de Grondwet maar ook met internationale verdragen. Verschillende van die verdragen, die de instemming hebben gekregen van regering en parlement in Nederland, hebben zogenaamde rechtstreekse werking. Burgers in Nederland kunnen zich als het gaat over de vrijheid van godsdienst niet alleen beroepen op de Grondwet, maar ook op de inhoud van die verdragen. Het belangrijkste van deze verdragen is het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). Artikel 9 van dit verdrag gaat onder andere over de vrijheid van godsdienst. De tekst van het artikel is in een kader hierbij weergegeven.

Artikel 9 van het EVRM

1. Een ieder heeft recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst; dit recht omvat tevens de vrijheid van godsdienst of overtuiging te veranderen, alsmede de vrijheid hetzij alleen, hetzij met anderen, zowel in het openbaar als privé zijn godsdienst te belijden of overtuiging tot uitdrukking te brengen in erediensten, in onderricht, in praktische toepassing ervan en in het onderhouden van geboden en voorschriften.
2. De vrijheid zijn godsdienst te belijden of overtuiging tot uiting te brengen kan aan geen andere beperkingen worden onderworpen dan die die bij wet zijn voorzien en in een democratische samenleving noodzakelijk zijn in het belang van de openbare veiligheid, voor de bescherming van de openbare orde, gezondheid of goede zeden of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.

Vergelijking van de tekst van het EVRM met die van de Grondwet laat zien dat de tekst van het EVRM niet in strijd is met die van de Grondwet, maar wel uitvoeriger en concreter. Als het gaat om de reikwijdte van de vrijheid van godsdienst, biedt het EVRM over het algemeen meer houvast dan de Grondwet. Uit rechterlijke uitspraken en uit adviezen van de Raad van State blijkt dat artikel 9 zo moet worden geïnterpreteerd, dat beperking van de vrijheid van godsdienst alleen mogelijk is als er sprake is van een dringende maatschappelijke noodzaak en de beperking niet verdergaat dan daarvoor nodig is. Er moet een wettelijke basis voor bestaan en bij de totstandkoming van die wet moet aangetoond worden dat de noodzaak echt bestaat.

Zo bezien is de vrijheid van godsdienst in ons land behoorlijk verankerd in de Grondwet en in internationale verdragen. Overheden moeten heel wat uit de kast halen om inbreuk op deze vrijheid te kunnen rechtvaardigen. Nationale en internationale rechters zien erop toe dat nationale overheden binnen de kaders van Grondwet en wet blijven. We mogen dankbaar zijn dat we leven in een rechtsorde waarin dit zo geregeld is.

De praktijk...

Maar daarmee is niet alles gezegd. De betekenis van de vrijheid van godsdienst in de praktijk wordt niet alleen

bepaald door wetsteksten, maar ook door de waarde die een samenleving als geheel eraan toekent. Het EVRM spreekt over de vrijheid van eredien-

sten. Maar wat zou dit in de praktijk betekenen als een gemeentebestuur vergunning zou verlenen voor kermisactiviteiten in de omgeving van kerkgebouwen tijdens erediensten? En

wat kun je verwachten van een VVD-Kamerlid dat vindt dat de vrijheid van

godsdienst overbodig is, omdat de vrijheden van meningsuiting en van vereniging wel voldoende zijn?

Nu zal dit Kamerlid nog wel even geduld moeten hebben met de realisering van deze wens, omdat hiervoor wijziging nodig is van de Grondwet en van internationale verdragen. Maar

wie kennelijk geen idee heeft van de betekenis van het belijden van je godsdienst, zal snel geneigd zijn de vrijheid van godsdienst ondergeschikt te maken aan de realisering van partijpolitieke doelen.

In zo'n situatie is belangrijk dat grondrechten niet absoluut zijn en dat vaak afwegingen moeten worden gemaakt met andere belangen of andere grondrechten. Daarbij gaat het vooral om de verhouding tussen het recht op gelijke behandeling – dat in de ogen van velen ten onrechte wordt beschouwd als het belangrijkste grondrecht – en de vrijheid van godsdienst. Het recht van gelijke behandeling gaat ervan uit dat alle mensen in gelijke gevallen gelijk behandeld worden. De ene docent op een

school is dan gelijk aan de andere. Maar een christelijke school zal zich beroepen op de vrijheid om met het oog op de praktische toepassing van het belijden onderscheid te mogen maken tussen de ene docent en de andere.

De Algemene wet gelijke behandeling gaat feitelijk uit van voorrang van het recht van gelijke behandeling, maar kent uitzonderingen voor kerken en – in beperkte mate – voor scholen. Ook bij voorstellen voor nieuwe wetgeving komen vragen naar de voorrang aan de orde. Zo tekent zich al geruime tijd een politieke meerderheid af voor verplichte aandacht op scholen voor homoseksuele leefwijzen. Toen de minister wilde ingaan op een suggestie van de Raad van State om hierover eerst eens het

advies van de Onderwijsraad te vragen, wilden veel fracties daar niets van weten. Het mocht hier dan gaan over een afweging van verschillende grondrechten, aan een deskundig advies hadden zij geen behoefte. Men wist immers al lang dat de regeling er voor alle scholen moest komen.

Dit brengt ons bij een kwetsbaar punt in ons rechtsstelsel. Grondwet en internationale verdragen mogen dan onze hoogste geschreven normen zijn, de toepassing en interpretatie ervan berusten bij de regering en de volksvertegenwoordiging, bij de politiek dus. Als een politieke meerderheid vindt dat een politieke wens in overeenstemming is met de Grondwet, dan kan een gewone meerderheid in beide Kamers van de Staten-Generaal dat in een wet vastleggen. Daarmee kan dus ook een fundamenteel artikel over de vrijheid van godsdienst speelbal van de politiek worden. In zo'n situatie heeft de rechter weinig mogelijkheden, omdat de rechter in Nederland wetten niet mag toetsen op hun grondwettigheid. Tot op zekere hoogte kan hij zulke wetten

wel toetsen aan internationale verdragen zoals het EVRM. Maar dat is een moeizame weg.

Niet beklagen, maar bijdragen

Dit brengt ons tot een paar conclusies. De vrijheid van godsdienst als zodanig is hecht verankerd en wordt over het algemeen ook wel erkend en gewaardeerd. Maar als in concrete situaties blijkt dat honorering van deze vrijheid betekent dat ruimte gelaten moet worden voor overtuigingen en handelingen die op gespannen voet staan met wat een seculiere meerderheid normaal vindt, dan is de verleiding groot om de vrijheid van godsdienst ondergeschikt te laten zijn aan de wensen en normen van de meerderheid.

We kunnen ons in zo'n situatie beklagen over een gebrek aan tolerantie bij de meerderheid. Of eraan herinneren dat de Bijbel ons voorhoudt dat ons op zo'n manier niets vreemds overkomt. Maar we doen er goed aan het hierbij niet te laten. Langs drie wegen kunnen

we er zelf toe bijdragen dat de vrijheid om in dit land God te dienen naar zijn Woord niet wordt aangetast.

De kerk kan soms wat van de wereld leren

1. De vrijheid van godsdienst behoort tot onze nationale en internationale rechtsorde, en is juist bedoeld om rechten van minderheden te verzekeren. Laten we daarom in het politieke en maatschappelijke debat vrijmoedig opkomen voor deze vrijheid en in concrete situaties zo nodig een beroep doen op de rechter.
2. De vrijheid van godsdienst is niet bedoeld om bepaalde mensen of groeperingen te vrijwaren van fundamentele rechtsregels. Als we willen voorkomen dat de rechter zich bemoeit met interne verhoudingen binnen kerk of school, dan zullen we ervoor moeten zorgen dat deze verhoudingen voldoen aan hoge eisen van zorgvuldigheid. De kerk kan daarbij soms wat van de wereld leren.
3. De vrijheid van godsdienst is geen privilege voor bepaalde burgers of kerken, maar geldt in de burgerlijke samenleving voor ieder op gelijke voet. Als we ongemoeid erediens willen houden, moeten we moslims niet willen belemmeren in de uitoefening van hun godsdienstige plichten.

Artikelen uit oudere jaargangen blijven beschikbaar!

Als redactie willen we graag artikelen uit vorige jaargangen, die nog van belang (kunnen) zijn, voor de lezers en andere belangstellenden beschikbaar houden. De mogelijkheid om artikelen van tenminste één jaar geleden op te vragen is er via www.woordenwereld.nl! Door te klikken op Nader Bekeken, Archief kunt u uit een aantal nummers downloaden.

Verder zijn trefwoordenregisters op alle voorgaande jaargangen te vinden op www.woordenwereld.nl, onder Nader Bekeken.

Een Egyptenaar in ons kerkboek

Ik kan me voorstellen dat de lezer opkijkt van de titel van dit artikel. Een Egyptenaar in ons Gereformeerd Kerkboek? Wie mag dat dan wel zijn en hoe komt zo iemand in ons kerkboek?

Ik wil u niet lang in het ongewisse laten. De man die ik bedoel, is de kerkvader *Athanasius* (295-373), bekend geworden als bisschop van Alexandrië en later wel genoemd 'de vader van de orthodoxie'. Zijn naam is blijvend verbonden aan een van de drie oecumenische symbolen die wij in ons kerkboek hebben, en dat wij kennen als 'de Geloofsbelijdenis van Athanasius'. Hoewel over de jonge jaren van Athanasius weinig bekend is, neemt men algemeen aan dat Alexandrië in Egypte zijn vaderstad is geweest.

Over deze Athanasius wil ik u graag iets vertellen, waarbij ook de vraag aan de orde komt of hij inderdaad de auteur van ons derde oecumenische symbool is en of dat met recht de Geloofsbelijdenis van Athanasius heet.

De profetie vervuld

Nu we weten dat nota bene de naam van een Egyptenaar in ons kerkboek staat, is het boeiend om te zien hoe we ook daarin geconfronteerd worden met vervulling van *oudtestamentische profetie*. Onze Nederlandse Geloofsbelijdenis zegt in artikel 5, wanneer het gaat om het gezag van de heilige Schrift als door God zelf gegeven boeken: 'Het bewijs daarvan ligt bovendien in de boeken zelf. Want zelfs de blinden kunnen tasten dat de dingen die erin voorzien zijn, gebeuren.' Een beslissend criterium waaraan je ware, goddelijke

profetie kunt herkennen, is volgens Deuteronomium 18:22 dat die profetie *uitkomt* en dat *gebeurt* wat voorgezgd is. Daarom is het zo treffend dat we de naam van een *Egyptenaar* in ons kerkboek vinden! Het doet ons zien hoe gezagsvol de Schrift is, hoe uitkomt wat zij voorgezgd.

De profetie die in verband met Athanasius onze aandacht vraagt, vinden we in *Jesaja 19*, waar de *HERE* bij monde van Jesaja zijn genadewerk over Egypte aankondigt. Na donkere woorden over het oordeel dat de *HERE* over het trotse Nijlland zal voltrekken, mag Jesaja een verrassende toekomst voor datzelfde geslagen Egypte voorgezgd. Gods

slaande hand zal een inkeer bewerken. Egyptenaren zullen hun afgoden vaarwel zeggen en de God van Israël gaan dienen.

Allerlei details moet ik in dit verband laten rusten. Verrassend is dat Jesaja zegt: 'Op die dag zullen er in Egypte vijf steden zijn waar men de taal van Kanaän spreekt en de *HEER* van de hemelse legermachten erkent' (vs. 18) en dat hij aankondigt dat er zelfs 'een altaar voor de *HEER* zal staan in het midden van Egypte' (vs. 19). En wat alles slaat, is vers 21: 'Zo zal de *HEER* zich aan Egypte laten kennen. Op die dag zullen de Egyptenaren de *HEER* erkennen, Hem dienen met vredeoffers en graanoffers...'

Thema
Aryjan Hendriks

Wat de vervulling van deze profetie betreft, wijst men onder andere op het grote aantal Joden dat met name in de dagen van Jeremia zich in Egypte vestigde. Het was niet zo vreemd dat Jozef en Maria naar Egypte moesten vluchten (vgl. Mat. 2:13v): in Egypte vonden zij vele volksgenoten. De taal van Kanaän werd er gehoord en op tal van plaatsen werd de God van Israël gediend. Eerder ontstond in Egypte (waarschijnlijk rond 150 v. Chr. tot een afsluiting gekomen) de beroemde *Sep-tuaginta*, de Griekse vertaling van het Oude Testament, die in het Nieuwe Testament meer dan eens geciteerd wordt en het merk draagt van het *Alexandrijnse* jodendom.

Vervulling zien we ook op de pinksterdag, wanneer 'inwoners' van Egypte (Hand. 2:9v), Joden en *proselieten* (tot het jodendom bekeerde heidenen) horen wat de Geest de leerlingen geeft uit te spreken.

Uitgerekend in Egypte komen er in de eerste eeuwen bloeiende christelijke kerken

Jesaja's woorden krijgen met name na Pinksteren vervulling. Uitgerekend in Egypte komen er in de eerste eeuwen bloeiende christelijke kerken en wordt Alexandrië een centrum van christelijke theologie, dat van grote betekenis is geweest voor de kerk in die eerste eeuwen, niet het minst door toedoen van Athanasius, om over de kerkvader Origenes maar niet te spreken. Een Egyptenaar in ons kerkboek! Jawel, laat het u maar verrassen en zie er de *vervulling* van de profetie in. Zijn aanwezigheid mag ons vertrouwen in de woorden van de profeten alleen maar doen toenemen (vgl. 2 Petr. 1:19). Deze mensen 'die namens God spraken, werden altijd gedreven door de Heilige Geest' (2 Petr. 1:21)!

Athanasius, een dogmatische reus

Ik moet eerlijk bekennen dat ik lange tijd bitter weinig van Athanasius heb geweten. De *patres* of kerkvaders kregen in mijn studententijd in Kampen weinig aandacht. We lazen in de prope- deuse het moeilijke Latijn van Tertul-

ianus en de ontroerende *Confessiones* van Augustinus. Maar daar bleef het zo'n beetje bij. Ik ben altijd wat jaloers geweest op Calvijn die zijn kerkvaders kende, om de huidige paus niet te noemen. De eerste christelijke eeuwen zijn theologisch ronduit in- drukwekkend en hebben dogmatische reuzen voortgebracht.

Zo'n reus was ook Athanasius.¹ Hij stamde uit een welgesteld gezin, dat reeds vroeg de vader moest missen. Zijn moeder wilde graag dat haar zoon maatschappelijk een goede positie zou krijgen. Maar de jonge Athanasius vond dat niet zo belangrijk. Hij kwam tot geloof en voegde zich bij wat een filosoof noemde 'de Galileeërs'. Omdat de moeder haar zoon niet wilde kwijtraken, bracht zij hem bij *Alexander*, die toen bisschop van Alexandrië was. Deze bis-

schop is van veel betekenis voor Athanasius' vorming geweest. Al gauw werd hij diens secretaris, om uiteindelijk zelfs na de dood van Alexander nog vrij jeugdig bisschop van Alexandrië te worden.

Als bisschop op zo'n centrale post keek Athanasius verder dan zijn eigen parochie. Hij voelde verantwoordelijkheid voor heel de christelijke kerk van Egypte en zette zich van meet af in voor haar eenheid. Die eenheid liet veel te wensen over, niet het minst door het fanatieke optreden van de volgelingen van *Arius*. Zijn hele leven heeft Athanasius met hen in de kling gelegen en hen volhardend bestreden.

Daar ligt ook zijn historische betekenis. Wie Athanasius noemt, moet Arius en de zijnen ter sprake brengen. Want als een kerkvader het gevecht met deze ketters is aangegaan, dan is het Athanasius. Tegenover Arius en de zijnen verdedigde hij krachtig wat de kerk op het concilie van Nicea (325) met name over de Godheid van Jezus Christus had beleden, waarbij zijn theologische inbreng leidde tot nadere precisering en verheldering.

Zijn geschriften wekken nog altijd bewondering door klare betoogtrant en diepgelovige ernst. Wie zijn *Redevoeringen tegen de Arianen* leest, komt onder de indruk hoezeer hij de Schrift wilde laten spreken. Athanasius toont zich in die geschriften een ware

herder die het om de gemeente van Christus ging en die zijn schapen wilde waarschuwen voor het ariane gevaar.

Gaandeweg kreeg onze kerkvader steeds meer waardering voor het *monastieke* leven waarin monniken advocaten van de kerk zijn, instemmend met haar leer en overtuigend met hun levenshouding. Het ideaal van zo'n toegewijd leven zag Athanasius in *Antonius*, die als kluisenaar in de derde eeuw in een Egyptische woestijn in grote ascese leefde, en aan wie hij een levensbeschrijving wijdde die het voorbeeld werd voor vele 'heiligenlevens'. Een dienstknecht is niet meer dan zijn Heer, dat heeft de kerkvader ook ondervonden. Niet minder dan vijf keer moest hij in ballingschap gaan vanwege keizerlijke en kerkelijke decreten. Voordat hij stierf, kon hij gelukkig nog een tijd met meer rust zijn bisschoppelijk werk in Alexandrië doen.

Het vliegwiel Arius

Ik wees er al op dat je bij Athanasius niet over *Arius* kunt zwijgen. Je zou kunnen zeggen: Arius was het vliegwiel dat Athanasius steeds weer theologisch en pastoraal aandreef. In de strijd met de arianen ontpopte onze kerkvader zich al meer als hun felste bestrijder. Wie was die Arius en wat maakte hem tot zo'n gevaar voor de oude kerk? Arius was een presbyter in de kerk van Alexandrië, die onder de leermeester van Athanasius, bisschop Alexander, diende. Maar in plaats dat hij het onderwijs van Alexander over de eeuwige generatie van God de Zoon overnam, kwam hij met een totaal andere opvatting over de Zoon.²

Arius wilde een strikte *monotheïst* zijn: slechts de Vader is de eeuwige God. De Zoon is het eerste en meest volmaakte

schepsel dat de Vader uit niets heeft geschapen. Voor Arius zijn de Vader en de Zoon *van nature* totaal verschillend. Hij zegt zelf: 'De wezens van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest zijn van nature gescheiden, vreemd aan elkaar, afgezonderd, andersoortig en niet aan elkaar deelhebbend en (...) zij zijn volkomen ongelijk aan elkaar in wezen en in eer, ja oneindig verschillend.'³ God is eeuwig en onveranderlijk, maar dat geldt niet voor de Zoon. Hij was er niet voordat Hij geschapen werd. Toen werd God pas Vader. En aan die Vader blijft de geschapen Zoon *ondergeschikt*. De Zoon treedt als middelaar bij de schepping op, alles is door Hem geworden, maar Arius stelt dat alleen omdat Hij de verhevenheid van God boven alles wil overeind houden. Als wij de Zoon 'God' noemen, is dat enkel vanwege de hoge plaats die Hij inneemt. Ook de Heilige Geest werd geschapen en kan niet tippen aan de majesteit van God.

Het akelige was dat Arius in Alexandrië om zijn ascetische leefwijze heel populair was bij het kerkvolk en dat dit kerkvolk veelal partij voor hem koos. Maar bisschop Alexander greep in en liet op een synode in 321 Arius veroordelen en afzetten. Helaas leidde dit in Alexandrië tot zo'n tumult dat keizer Constantijn de Grote tot actie overging en bisschop Hosius afzond om de partijen de strijd te laten beëindigen. Toen dat mislukte, riep Constantijn een oecumenisch concilie in 325 te Nicea bijeen dat de leer van Arius verwierp en zich stelde achter het gevoel van bisschop Alexander. Athanasius was aanwezig op dit concilie en deed in de wandelgangen als diaken zijn best om de concilievaders van het ongelijk van Arius te overtuigen. Het

Het akelige was dat Arius in Alexandrië om zijn ascetische leefwijze heel populair was

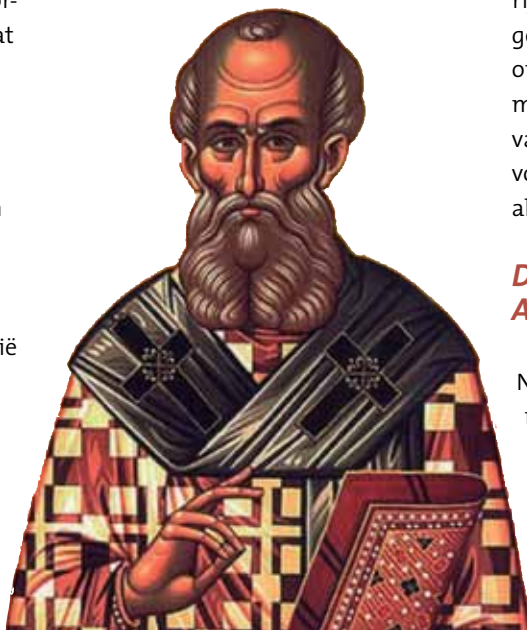
concilie veroordeelde Arius en zond hem in ballingschap. Ook bepaalde het dat zijn geschriften verbrand moesten worden.

Wanneer de Geloofsbelijdenis van Nicea, die wij in ons kerkboek vinden⁴, zo

expliciet de Godheid van onze Verlosser belijdt en Hem 'van één wezen met de Vader' noemt, is dat voluit tegen de dwaling van Arius en herinnert dat ons aan de strijd die de Oude Kerk tegen de arianen moest voeren!

'De vader van de orthodoxie'

Athanasius' verdienste is het geweest dat hij als de krachtigste verdediger van Nicea in zijn tijd zich heeft laten kennen. Zijn leven lang heeft hij alles ingezet om de kerk bij de belijdenis van Nicea te houden. Een belangrijk aspect daarbij is dat hij in die verdediging

Athanasius van Alexandrië

van Nicea zo sterk *soteriologisch* (= op onze redding) gericht was. Volgens Nicea is Gods Zoon vlees geworden 'om ons mensen en ons behoud'. Diezelfde gerichtheid treffen we bij onze kerkvader aan. Een bekende leus van hem was: 'De Zoon werd mens, opdat wij zouden worden vergoddelijkt.' De Zoon van God moet dan wel *God* zijn, omdat alleen God zelf ons uit dood en zonde kan verlossen. Athanasius schrijft: 'Want Hij die het Woord van de Vader was en boven allen was, was dientengevolge ook alleen in staat om alles te herscheppen en waardig om ten behoeve van allen te lijden en voor allen bij den Vader te pleiten.'⁵

Athanasius heeft diep gepeild. Als Arius gelijk heeft, zijn wij nog in onze

zonde en is ons behoud een onmogelijkheid. *God* moet echt aan onze verlossing te pas komen en daarom

De Zoon werd mens, opdat wij zouden worden vergoddelijkt

staat of valt het hele evangelie met de belijdenis van Nicea dat Jezus Christus werkelijk God is, 'één van wezen met de Vader'.

Athanasius wordt met recht 'de vader van de orthodoxie' genoemd. Hij was het die de diepe crisis binnen de rijkskerk met zijn besliste optreden in geschrift en daad overwon. Met dat optreden heeft hij op een beslissende manier bijgedragen aan het ontstaan van een niceaanse orthodoxie, waarvoor hij de weg baande en wij hem nog altijd dankbaar mogen zijn!

De Geloofsbelijdenis van Athanasius

Na dit hele verhaal zal de lezer, hoop ik, nog graag iets horen over het derde oecumenische symbool dat we in ons kerkboek vinden: de Geloofsbelijdenis van Athanasius. Is het waar dat we de confessie van onze Egyptenaar in dat kerkboek hebben?

Ik moet de lezer op dit punt teleurstellen. Want hoeveel vragen er ook zijn rond deze belijdenis, één ding is volgens de geleerden duidelijk: ze is *niet* van de hand van Athanasius.⁶ Er is namelijk in de geschriften van onze kerkvader geen spoor terug te vinden van dit document; oorspronkelijk is het in het Latijn opgesteld, terwijl Athanasius in het Grieks schreef, en de formuleringen van het dogma van Gods Drie-eenheid en van het spreken over Christus en de Heilige Geest zijn duidelijk afkomstig uit een latere fase in de ontwikkeling van de theologie.

Wat van de brief aan de Hebreëen geldt: God alleen weet wie de auteur is, is ook van toepassing op het Athanasianum. Het vertoont trekken van Spaanse geloofsbelijdenissen, te beginnen met die van Gregorius van Elvira (gest. 392) en uitlopend in definities van verschillende concilies van Toledo in de

zevende eeuw. Begin en eind zijn naar vorm en inhoud eigensoortig, evenals de opbouw. Alles wijst in de richting dat het niet door een concilie is opgesteld, maar door iemand (mogelijk een bisschop) die theologisch nader onderwys wilde geven. Daarbij is invloed van de kerkvader Augustinus herkenbaar. Met name in de belijdenis dat de Heilige Geest van de Vader en van de Zoon uitgaat.

Deze belijdenis – het bekende *filioque* – is opmerkelijk en wijst in de richting van Spanje, waar ze een prominente plaats kreeg in het spreken over Gods Drie-eenheid en door de concilies van Toledo in Spaanse confessies werd opgenomen. Het thuisland van het Athanasianum lijkt dan ook *Spanje* te zijn. Als ontstaanstijd moet de zesde eeuw worden genoemd.

**Het thuisland van
het Athanasianum lijkt
Spanje te zijn**

In het Westen kreeg het groot gezag, in tegenstelling tot het Oosten. De oosterse kerken hadden weinig op met het *filioque*, dat tot op vandaag nog een twistappel is.

Ik heb niet kunnen achterhalen wanneer men deze geloofsbelijdenis als die van *Athanasius* is gaan noemen. Ze is in elk geval eeuwen in gebruik geweest.

Eerst in de zestiende eeuw begint men kritische vragen te stellen rond deze lange traditie.

Het Athanasianum keert zich tegen de ariane dwaling, terwijl de geleerden er ook op wijzen dat het de dwaling van *Nestorius* bestrijdt, die de twee naturen van Christus van elkaar scheidde, zich niet kon voorstellen dat God geboren wordt en zo tekortdeed aan het wonder: het *Woord* is vlees geworden.⁷

Verassende conclusie

Onze conclusie mag zijn dat we wel – verrassend genoeg! – de naam van een Egyptenaar in ons kerkboek vinden, maar niet een belijdenis die hij heeft opgesteld. Die naam alleen al moet ons herinneren aan de belangrijke plaats die het christelijke Egypte en dan met name Alexandrië als zijn centrum in de historie van de christelijke kerk inneemt. We zien erin hoe Jesaja 19 vervulling kreeg en ware profetie uitkomt. Dat ons derde oecumenische symbool de naam van de Egyptenaar Athanasius draagt, mogen we zien als een eerbewijs aan een kerkvader die in zijn volhardende gevecht tegen het arianisme de oproep van Paulus om waakzaam te zijn met het oog op ‘de woeste wolven’ die Christus’ kudde willen binnendringen (Hand. 20:29v), ter harte nam en het lijden om het belijden niet uit de weg ging!

Noten

- 1 Voor een uitvoerige levensbeschrijving, zie *Theologische Realenzyklopädie*, IV, Berlin-New York 1979, p. 333v; Hans Freiherr von Campenhausen, *Griechische Kirchenväter*, Stuttgart (1967), p. 72v.
- 2 Voor de leer van Arius, zie Alco Meesters, *God in drie woorden*, Zoetermeer (2006), p. 87v.
- 3 Het citaat is van Athanasius, vgl. C.J. de Vogel, *Athanasius. Redevoeringen tegen de Arianen*, Utrecht-Brussel 1939, p. 10 (Eerste Rede, VII, 6).
- 4 De Geloofsbelijdenis van Nicea in ons kerkboek is niet die van het concilie van Nicea 325, maar die van het concilie van Constantinopel 381 en heet eigenlijk het Nicaeno-Constantinopolitanum, dat men al vroeg beschouwde als een uitbreiding van de oudere belijdenis van Nicea.
- 5 Geciteerd bij H. Berkhof, *Athanasius. De menswording des Woords*, Amsterdam 1949, p. 31.
- 6 Ik grijp hier terug op de documentatie van de *Theologische Realenzyklopädie*, IV, p. 328v. Vgl. ook L. Doekes, *Credo. Handboek voor de gereformeerde symboliek*, Amsterdam 1979, p. 28v.
- 7 Voor Nestorius, zie A. van de Beek, *Jezus Kurios. De christologie als hart van de theologie*, Kampen (1998), p. 17v.

S T I C H T I N G W O O R D & W E R E L D

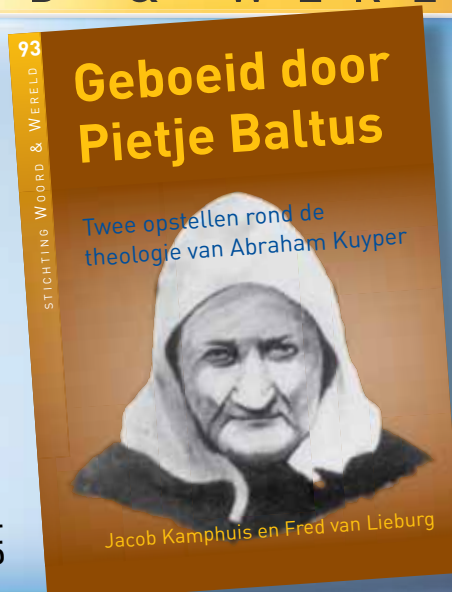
Zojuist verschenen: Cahier 93

**Geboeid door
Pietje Baltus**

**Twee opstellen rond de
theologie van Abraham Kuyper**

168 x 230 mm, genaaid, gebrocheerd, 64 pagina's

Prijs bij abonnement € 9
Ook verkrijgbaar bij de boekhandel
voor € 10,75

bestel via www.woordenwereld.nl of www.bladenbox.nl (ook voor een abonnement)

Ik kom van Uitwijk en ik weet van niks

Laatst kreeg ik op m'n kop. Vanuit een stadskerk, en u zult weten dat ik sinds enige tijd een dorpsgemeente bedien. Ik kreeg eerst een bevestiging. Er was begrip voor mijn overgang van de stad naar het dorp. Je hebt immers nog maar een paar jaar te gaan naar je emeritaat... Toen ik vertelde dat ik nu drukker ben dan in mijn laatste stads-gemeente, werd ik wat verbaasd aan-gekeken. Ik heb veel catechisanten, zei ik. En toen hoorde ik een zucht: Weet jij wel dat die catechisanten van jou straks voor de studie naar de stad komen? Dat is voor velen een schok. Kennelijk zijn ze niet op het stadsleven voorbereid. Prompt haken ze af, je ziet ze niet in de kerk en velen zijn bang: ze weten zich met hun christen-zijn in de stad geen raad.

Ik moet toegeven: Sommigen van ons dorp komen enkel voor een zie-kenhuisbezoek in de stad, en ze zijn opgelucht als ze veilig terug zijn. En wij hier weten eigenlijk nog niet zolang van het stadsleven. De stad was altijd iets van de overkant. De brug naar Gorinchem ligt er nog slechts enkele tientallen jaren. En de laatste pont-vaart van tien uur 's avonds betekende altijd het onverbiddelijke einde van een eventueel bezoek aan de stad. En ze zeggen dat het echte stadsleven dan nog moet beginnen. Maar die tijd is dus voorbij en geloof het of niet, maar ook wij hebben televisie en in-ternet, al moet het niet altijd storings-vrije signaal door de lúcht ons worden aangeleverd.

Er zit iets dubbels in de kritiek van de stadskerk op de dorpskerk. Natuurlijk trek ik me de kritiek aan. En wees gerust, ik ben een stadse jongen, en ik hoop de mooie wekelijkse gelegenheid van de catechisatie te gebruiken om de jongere voor te bereiden op zijn en haar plek en taak, niet in de stad, maar in de wereld. Maar dan

hoop ik wel dat we serieus worden genomen. We hebben nederig te zijn, maar we zijn niet achterlijk. En ik gun de stad haar bij-de-tijd zijn, maar wacht u daar voor hoogmoed. Ik heb grote woorden in mijn geheugen. Over eigentijds christen-zijn, kerk-zijn in de 21^e eeuw, over Gods liefde voor de stad, over de droom van een deken van kerken over de stad... Intussen wordt er nu her en der geklaagd: er is afval, middagdiensten moeten worden afgeschaft, ambitieuze missionaire doelen worden bijgesteld, en ik lees – typerend – een bericht op internet – dit signaal is dus doorgekomen – dat ergens een groot opgezet interkerke-lijk Stadsgebed wegens gebrek aan belangstelling moest worden stopge-zet.

Misschien heeft een wereldstad als Amsterdam toch meer van Babylon dan van het nieuwe Jeruzalem en dan zou zo'n stad meer gebaat zijn bij de prediking van het oordeel van God dan dat je volhoudt dat God van die stad houdt. Intussen zie je nog altijd hele dorpen op zondag leegstromen naar de kerk. Onmiddellijk voeg ik hieraan toe dat ik mijn eigen gemoedelijke dorpsgemeente geregeld oproep om weg te gaan uit de stad die volgens de Heer een hoer is. Stad én provincie vallen onder Gods vonnis en beide moeten worden opgeroepen om de ogen op te slaan naar omhoog, waar Christus is, die ons leven is.

En nu kan ik het niet laten om te herinneren aan het feit dat deze oproep ooit en onder hoongelach is gekomen uit de provincie. Uit een stad welis-waar, Nazaret, maar die stad zal niet veel meer geweest zijn dan ons Uitwijk, waartegen Waardhuizen aan-schurkt.

Over Uitwijk is ooit een boek versche-nen: *Ik kom van Uitwijk en ik weet van niks*. De titel herinnert aan een

bezoek van Uitwijkers aan Rotterdam. De dorpsfanfare deed mee aan een muziekconcoers en ze wonnen de eer-ste prijs. Uitgelaten trokken ze door het centrum van de grote stad. Toen kwam er iemand op hen af die de weg vroeg. Een van hen zei: Man, ik kom van Uitwijk en ik weet van niks. Het is hier een bekende uitdrukking gewor-den. Niet echt een uiting van beschei-denheid, want hier wonen gewone mensen die weliswaar trouw naar de kerk gaan, maar er komt veel vlees en wereld bij. Verschil met de stad is dat je je hier niet kunt verstoppen. Wie Gods gebod overtreedt, is er direct bij. En dat weten dus onze jongeren die naar de grote stad trekken, en ken-nelijk daar makkelijk onderduiken. En dan hopen wij hier op de dorpen dat daar in de stad een gemeente is waar ze worden opgevangen, een kerk die een burcht wil zijn tegen allerlei ken-nelijk geestelijk gevaar. O, ik hoor de verzuchting: Wij hier zijn maar klein, en van ons gemeentekader zijn er veel weggetrokken. Dat is een nood, waar we ons als kerken gezamenlijk verant-woordelijk zouden mogen weten. Maar dan moet de stad wel openstaan voor de kritiek van het dorp. Deze kritiek: zijn jullie niet al te zeer open naar de wereld om ons heen? Je hebt de kerk-drempels gesloopt om niemand meer iets in de kerkelijke weg te leggen, maar hebben jullie bij deze afbraak niet ook de schutsmuur meegenomen die onze kwetsbare, duurgekochte kinderen veiligheid zou bieden? Bin-nenkort trekt er weer een lichtung studenten naar de grote stad. Wij hier op ons dorp bidden voor de stadskerk: Vader, help moeder toezien op onze kinderen.

Column
Gijs Zomer

Wonderboom!?

Woordwaarde
Egbert Brink

'Nu liet God, de HEER, een wonderboom opschieten om Jona schaduw boven zijn hoofd te geven en zijn ergernis te verdrijven.'

(Jona 4:6)

Quizvraag*: Jona kon schuilen onder de wonderboom die God voor hem had laten opschieten. Waarom was dat een wonderboom?

- A. Omdat de boom zo snel was opgeschoten
- B. Omdat de boom zo veel schaduw gaf
- C. Omdat je van de vruchten wonderolie maakt
- D. Omdat de boom weer zo snel was verdord

Bij het nalopen van de quizvragen bleek niet een van de deelnemers het antwoord goed te hebben. Het juiste antwoord is namelijk C!

Wonderbonen

Toen de NBV werd voorbereid, was in de werkvertaling (*Werk in Uitvoering*) gekozen voor *ricinusplant*. Dat is hoogstwaarschijnlijk de betekenis van het Hebreeuwse woord *qiqayon*. Maar omdat de meeste lezers het woord 'ricinusplant' te lastig vonden, is toch weer gekozen voor de vertaling van 'wonderboom'. Zoals dat ook al in de NBG-51 het

geval was. Vaak wordt gedacht: omdat God een wonderlijke boom tevoorschijn had getoverd die supersnel groeide. Een toverboom die in een mum van tijd Jona boven het hoofd groeide. Maar de

Wonderbonen

wonderboom is niet anders dan een weergave van 'ricinusplant' (ricinus is het Latijnse woord voor *teek*). En de vruchten die deze boom voortbrengt, worden wonderbonen genoemd. Uit deze wonderbonen wordt 'wonderolie' geperst, dat al sinds mensenheugenis (Egyptische tomben uit 4000 v.Chr.) gebruikt wordt als lampenolie en laxeermiddel. En dat overigens met wonderbaarlijke resultaten. En de pulp die overblijft, bevat de zeer giftige stof *ricine*.

In de eerste de beste encyclopedie op het internet (Wikipedia) kun je de eigenschappen van deze ricinusplant nalezen. In de tropen kan de plant, die uiterst snel groeit, een hoogte bereiken van wel dertien meter. Verder beschikt de ricinus over buitengewoon grote bladeren die weldadige verkoeling brengen. In de verstikkende hitte is het een hele verademing om te schuilen in haar schaduw.

Wonder tegen het kwaad

Jona wil een plekje op de eerste rang. Dit wil hij niet missen. Hier moet hij bij zijn. Hij wil getuige zijn van dat grote spektakel dat God die stad *ongenadig* ondersteboven kiept. Voor hem biedt dit groene maaksel van de Schepper een ware uitkomst als schuilplaats. Hij had zich eerst voorgenomen (zo kan de werkwoordsvorm ook worden weergegeven) om op zijn uitkijkpost een hut te bouwen. Maar dat was nu niet meer nodig. God had in één nacht de riant ricinusplant beschikt. En een met primitieve middelen opgezette loofhut kan natuurlijk nooit concurreren met zo'n schaduwrijke boom. Wonderlijk, dat blijft het wel. Want waar de boom normaal gesproken vier maanden over doet, bewerkt de HEER in één nacht. Gratis, helemaal voor niets. Een stukje genade, waar Jona helemaal niets voor hoeft doen.

Als je het zo bekijkt is het ook onaannemelijk dat de HEER de boom heeft laten groeien om Jona's woede te koelen. De geschiedenis is heel vernuftig in een oosterse vertelkunst weergegeven. Het is als een film met een flashback: de woede van Jona wordt naar voren gehaald (4:1-4). En daarna wordt de aanleiding verteld. Dat blijkt duidelijk uit vers 5v. Jona *had* de stad verlaten, hij *had* een hut gebouwd, of hij *was* eraan begonnen; beter nog: hij wilde

het (A.S. van der Woude), Jona was het van plan. (De hut komt in het verloop van het verhaal dan ook niet meer terug). Maar God had een boom beschikt die dat overbodig maakte. Het was dan ook niet bedoeld om Jona's stemming

De God die over grote zeemonsters beschikt, beschikt evenzeer over een worm of larve

te doen veranderen, en zijn ergernis te verdrijven (NBV). Maar eenvoudig om hem van 'het kwaad' af te houden. Dat wil zeggen: uit de zon houden, de zon deed hem niets ten kwade (vgl. Ps. 121:5-7). Pure genade!

Sparen is vrije genade

Maar de almachtige Schepper gaat door met beschikken. De God die over grote zeemonsters beschikt, beschikt evenzeer over een worm of larve. Bij het opkomend morgenrood vreet deze de boom aan. Een plant kan in zeer korte tijd verdorren, als een wormachtige larve de wortels heeft doorgeknaagd. En van die ricinus of wonderboom is bekend dat deze bij beschadiging zeer snel afsterft.

En tot overmaat van ramp steekt er een hevige wind op uit het oosten. Een gloeiend hete wind is dat meestal. Een droge scherpe wind uit de Arabische woestijn afkomstig, de beruchte Sirocco. Deze brengt een ondraaglijke

hitte. Planten verdorren in enkele dagen. En de zon gaat steken. Er is geen enkele bescherming meer. Jona raakt totaal uitgeput. Hij wil maar liever sterven. Zo hoeft het voor hem allemaal niet meer! Waarom moest dat zo nodig? Het doodgaan van die boom, is dat niet volstrekt zinloos?

Jona is al woest om een schaduw die hij verliest, waar hij niets aan heeft gedaan. Hij wilde de boom sparen, en kon er moeilijk afstand van doen. Als je daar al verdriet en pijn van ondervindt. Dat die boom groeide, was een stukje vrije genade. De HEER wil zijn soevereiniteit laten zien. Het is zijn goed recht zo te handelen. De boom groeit en sterft precies zoals Hij dat wil. Hij heeft eigendomsrecht op die boom, evenals op die grote stad met mensen en dieren! Wat heeft Jona eigenlijk te vertellen over de ondergang van die stad!?

De HEER doet met Nineve, wat Jona graag met de ricinusplant had zien gebeuren: sparen. Jona mag zeker wel verdriet hebben over een boom en God niet over die wereldstad? Al die duizenden mensen, groot en klein, en dan nog al die dieren?

Noot:

* Quizvraag voor een bijbelquiz bedacht en aangereikt door Marja Zwikstra.

Cursus Nieuwe Testament 'Leren luisteren naar Evangelisten en Apostelen'

Onder deze titel wordt een nieuwe cursus aangeboden. Het is min of meer een vervolg op een eerdere cursus over het Oude Testament, die in de afgelopen jaren werd gegeven door prof.dr. J. Douma en ds. A. Verbree.

De cursus is bedoeld om ons inzicht in het Nieuwe Testament te vergroten, ons te helpen bij het persoonlijk bijbellezen en om ons mondig te maken bij het bijbelgebruik in onze tijd.

Prof.dr. J. van Bruggen, onder wiens redactie in 2010 de reeks Commentaar op het Nieuwe Testament gereedkwam, bijt het spits af met drie cursusavonden over het begin van het Nieuwe Testament. Op die avonden zijn de onderwerpen achtereenvolgens: 'Het evangelie van het begin' (Marcus), 'De profeet van het begin' (Johannes de Doper) en 'De geboorte aan het begin' (Jezus' geboortegeschiedenis volgens Matteüs en Lucas).

Op dit moment zijn er twee cursusplaatsen, namelijk Apeldoorn en Ridderkerk. In Apeldoorn worden de drie bijeenkomsten gehouden op 10 en 24 oktober en 14 november in kerkgebouw De Voorhof, Gijsbrechtgaarde 101; in Ridderkerk op 1, 8 en 15 november in de Maranathakerk, Stadhouderslaan 317 te Ridderkerk.

Voor meer informatie en aanmeldingen zie: www.cursusnt.nl.

Werkplaats van de Geest

1 Korintiërs 2

De kerkdienst is een samenkomst van uitzonderlijke aard, anders dan een vergadering, een les of een evenement. Het is de werkplaats van de Heilige Geest.

Puntsgewijs duid ik dat aan

1. God is hoger dan wie ook. Hij gaat al ons denken ver te boven. Niemand heeft Hem ooit gezien. Niemand kan doordringen in de diepte van zijn wezen. Alleen de Heilige Geest kent Hem volledig. De Geest openbaart wat voor ons nodig is en maakt ons bekend wat God ons in zijn genade heeft geschonken. In de kerk gaat het om meer dan om wat objectieve informatie of zakelijke instructie of 'cool' vermaak. Het gaat om goddelijke openbaring.
2. Om die openbaring op te vangen en je toe te eigenen, heb je meer nodig dan denkvermogen of een emotionele antenne. De openbaring komt niet naar ons toe langs een weg van menselijke wijsheid, maar zoals de Geest het ons leert en schenkt. Je moet dan ook geestelijk zijn om die openbaring te ontvangen. Een mens die de Geest niet bezit, aanvaardt niet wat van de Geest van God komt.
3. De openbaring waarom het in de kerk gaat, heeft als doel dat je tot meer komt dan tot een set dogmatische overtuigingen en morele standpunten. Gods Geest stoot dieper door. Hij wil *geloof* bewerken in ons *hart* en liefde tot God. Hij wil ons verbinden met God en met Christus. Dat is geen kunstje dat je als mensen met een techniek of methode klaarspeelt, het is iets waarin alleen Gods Geest uit vrije gunst je doet delen.
4. Er zijn er die zeggen dat ze geloven, maar daarbij de kerk niet nodig hebben. Alsof ze uit zichzelf en op hun eentje tot geloof gekomen zijn! Ze vergeten dat ze het evangelie gehoord hebben van anderen, die in de kerk gevoed werden. Ik zou zónder kerk waar het Woord van God bewaard is en van waaruit het verkondigd is, nooit tot geloof gekomen zijn!
5. Op vergaderingen en in gesprekken doen we vaak ons best om voor allerlei problemen *oplossingen* te vinden. In de kerk gaat het om een veel diepere laag van onze persoonlijkheid. Daar krijgen we *verlossing* aangereikt van ons zondige bestaan. Die verlossing schenkt Gods Geest langs een weg die geen mens ooit zou bedenken. Het is een weg die een kruis is voor alle menselijke eigenwijsheid: het evangelie van Jezus Christus de Ge-kruisigde en Opgestane.
6. Wie God en Christus kent, kijkt verder en dieper dan zijn neus lang is. In de kerk leren we door de dingen heen te kijken. Achter gebeurtenissen en omstandigheden die door mensen en ontwikkelingen tot stand zijn gekomen, laat de Geest ons de Here zien die alles regeert. In misstanden en bederf toont Hij ons de zonde en de gevolgen van de zonde. Wij zien op Christus, onze Heiland. En we klemmen ons vast aan Gods beloften.
7. De kerk is geen bijeenkomst waar je op eigen initiatief voor kiest en naartoe gaat. Het is de plek waar God je roept, waar zijn Geest je heenbrengt, en waar je geloof gewerkt en versterkt wordt. Gods Woord nestelt zich in je hart. Je krijgt deel aan Gods heil.
8. De kerk is wat anders dan een uitvoering van een artistiek, die blij mag zijn dat je gekomen bent, die je van harte welkom heet bij zijn voorstelling en bij wie je als toeschouwer ontspannen en vrijblijvend moet kunnen genieten van zijn vermakelijke act. Als het om de *kerk* gaat, mag je blij zijn dat jij bij de Here mag kómen. Daar kom je ook niet als koning klant, maar als met de Geest gezalfd lid van Christus' gemeente die haar God en Heer ontmoet. Een gemeente ook, die niet ánderen haar offer van dank en eer aan God laat brengen: dat brengt ze zélf door de Heilige Geest! De liturgie is aan de menselijke kant immers geen zaak van de voorganger met de gemeente als gast, maar dienst van de gemeente als geheel aan haar God.
9. In de kerk ben je als kerkgangers niet onder elkaar als een groep van gelijkgestemden die zich wentelen in hun eigen gelijk. Je komt als gemeente samen voor de troon van God. Gods Woord functioneert er als een noodzakelijk 'tegenover': het biedt de redding die je nodig hebt en waartoe geen mens in staat is, het spreekt je als gemeente normatief aan op je leven en doen. Het is het Woord dat gezag heeft, en Gods kracht tot bekering in zich draagt. Kortom: als je naar de kerk gaat, begeef je je in het krachtenveld van de Geest.

De catechese in crisis?

Rondblik
Jan Bollemaat

In 2002 luidde dr. W. Verboom de noodklok over de catechese in de gereformeerde gezindte; deze was ziek, in crisis. Ordeproblemen, zwakke didactische werkvormen, geringe betrokkenheid van de catechisanten en hun ouders, geringe bereidheid om te leren en in de kerken weinig beleidskader voor catechese.¹

Hoe is het met de catechese in de Gereformeerde Kerken? Maken zij dezelfde of een vergelijkbare crisis door?

Methoden en motivatie

Mijn zicht op de catechese in de Gereformeerde Kerken is beperkt en daarom geef ik een voorzichtige schets. In de kerken wordt elke week trouw gewerkt door catecheten en catechisanten. De goede gewoonte van kerkelijk onderwijs kennen we gelukkig nog. De laatste jaren verscheen er ook vernieuwend materiaal voor de catechese (*Zeg nu zelf*; *Follow up* en *Geloof.nu*), daarnaast is er eigen ontwikkeld materiaal (bijv. o.a. in Winsum: *Ieder hart een woonplaats van Christus*).

Tegelijkertijd wordt er sterk gezocht naar en geëxperimenteerd met verschillende catechesevormen. Er zijn gemeenten waar bijbelstudie en catechese in elkaar geschoven of stevig aan elkaar verbonden zijn. De zogenaamde mentorcatechese: centrale inleiding en dan in groepen uiteen onder leiding van een mentor.

In de kerken hoor je ook de afnemende belangstelling; hoe motiveer je jongeren voor de catechisatie? Wordt er nog wel geleerd en wat dan? De groepsgrootte is de laatste tien jaar verkleind, maar de problemen zijn vergroot. Hoe kun je dit tij keren?

Deze signalen geven aan dat er veranderingen gaande zijn. Hoe geef je vandaag vorm en inhoud aan het kerkelijk onderwijs? Weet de catechisant die belijdenis van zijn geloof aflegt, wel voldoende? Kan hij zijn geloof voldoende verwoorden? Hoe staat het met het onderzoek op de kerkenraad naar de geloofskennis?

Aandacht gevraagd

Het kerkelijk onderwijs verdient goede aandacht van de gemeente en de kerkenraad. Het is een valkuil om dat te delegeren naar een catechese commissie. Hoe waardevol zo'n commissie ook is, de kerkenraad is verantwoordelijk voor een goed catecheseplan en niet minder voor de uitvoering.² Zorgvuldigheid is vereist, zeker in de richting

van de jongeren. De jonge leden van Christus' lichaam zijn niet gediend met generaliserende uitspraken, maar wel met een betrokken, warm kloppend hart. Bied hun dat als gemeente en kerkenraad dan ook in een goed en actueel catecheseplan. Het is goed wanneer je merkt dat daar in verschillende gemeenten werk van gemaakt wordt. Catechese is niet een emmer vullen, maar een vuur ontsteken.

Ik spreek niet van een catechese in crisis, dat lijkt me te sterk. De catechese is wel in verandering en dat is een ingrijpend en spannend proces. Een proces waarin ook gekeken kan worden naar de ontwikkelingen in het onderwijs. Dat wil ik in dit artikel uitwerken.

Onderwijs in verandering

Het onderwijskundig veld verandert voortdurend. Het is lastig om die verandering goed te beschrijven, ook al is er veel literatuur beschikbaar.³ In de christelijke onderwijsliteratuur onderscheiden men twee belangrijke opvattingen op 'leren': de overdrachtsvisie en de (toe-eigenings) of transformatieve visie.

In de overdrachtsvisie is het belangrijkste doel dat leerlingen zich later in de samenleving kunnen handhaven. De leerling heeft daarvoor kennis en vaardigheden nodig. Het onderwijs moet dat de leerling aanreiken. De docent

– die immers het totaaloverzicht heeft – kiest de hiervoor benodigde kennis en vaardigheden uit. De leerstof krijgt een inkleuring vanuit het perspectief van de docent en de leerstof wordt traditioneel en cultureel bepaald.

In de overdrachtsvisie zijn leerlingen vooral gericht op het imiteren van de docent. Enkele kernwoorden zijn: rede, intellect, kennis, objectiviteit en reproduceerbaarheid. Persoonsontwikkeling is in deze visie niet onbelangrijk, maar

uitgangspunt. Het leren is succesvol wanneer een leerling de leerinhouden transformeert tot zijn persoonlijke kennis, vaardigheden en/of attitudes, waarden, normen en levensbeschouwing. De leerling is dan eigenaar van de leerinhoud geworden. Die heeft betekenis voor hem gekregen. De leerstof wordt niet eenzijdig vanuit de docent overgedragen, maar er is sprake van een wederkerigheid waarbij leerlingen leren van hun docent en van elkaar.

valt buiten het bestek van de leerstof. Opvoeden ziet men niet als taak van de school, maar van de ouders en van de kerkgemeenschap. In onze samenleving zie je de overdrachtsvisie vaak terug in de nadruk op kwantitatieve gegevens als: eindexamenscores en kwaliteitskaarten. Van belang is de kennisoverdracht en veel minder de opvoeding of de persoonsontwikkeling.

In de transformatieve (of toe-eigenings)visie staat een brede persoonlijkheidsvorming van de leerling centraal. Kennis en vaardigheden zijn niet onbelangrijk – goede examenresultaten blijven relevant – maar ze zijn onderdeel van de totale vorming van de leerling. Leerlingen worden opgeleid tot zelfstandige deelnemers op het maatschappelijk, cultureel en levensbeschouwelijk terrein.

Leerlingen maken zich de leerinhouden 'eigen' en ze leren steeds beter deel te nemen aan de samenleving. De leerinhouden zijn in deze visie geen doel op zichzelf, maar ze zijn eerder een

Doordat de leerling zich de leerinhoud eigen maakt, zal die ook beter bekijken. Tegenwoordig wordt ook vaak gesproken over 'breinvriendelijk leren', daarin komen bovenbeschreven kenmerken terug, maar dan wordt de emotionele kant nog sterker uitgewerkt. De verandering is kort samengevat: er wordt steeds meer naar de persoon van de leerling gekeken en gewerkt, en niet eenzijdig vanuit de docent en de leerstof.

Het leerproces vandaag

Onze samenleving verandert duizelingwekkend snel: wat vandaag nieuw is, is morgen hopeloos verouderd. Wat betekent dit voor opvoeding, catechese en onderwijs? Je kunt er in elk geval niet omheen. Het is belangrijk om te rekenen met:

1. Een leerling moet binnen achttien seconden (emotioneel) gemotiveerd worden, anders is de aandacht weg. Die motivatie kan bereikt worden door het gebruik van uitdagende

opdrachten, maar dan moet er wel voldaan worden aan de basisvoorwaarde: veiligheid. Zonder veiligheid is de situatie voor de leerling bedreigend, bijvoorbeeld het ontvangen van negatieve feedback of het ondergaan van pestgedrag; dan schakelen de hersenen het bewuste denken uit. De leerling kiest dan onbewust voor een overlevingsstrategie, maar hij leert niet meer.

2. Onze tijd kenmerkt zich door een overvloed aan informatie. De hersenen gaan die informatie betekenis geven en selecteren. Het geheugen selecteert die informatie en bepaalt of deze moet worden opgeslagen. Hierbij speelt het emotionele gedeelte een belangrijke rol. In een onveilige, gespannen situatie wordt helemaal niets opgeslagen. Spannende, bijzondere en uitzonderlijke gebeurtenissen worden eerder opgeslagen dan saaie, monotone informatie. In dit alles spelen emoties een heel belangrijke rol bij het leren.
3. Informatie wordt beter onthouden wanneer die gekoppeld is aan bestaande kennis. Dit wordt versterkt wanneer de leerling die kennis samen met anderen heeft geconstrueerd. Het is goed wanneer leerstof wordt aangeboden vanuit zo veel mogelijk verschillende invalshoeken.
4. De jongste kennis over de ontwikkeling van het (puber)brein laat zien dat de omgeving, dus de leraar, de ouders, de samenleving van wezenlijk belang zijn voor de inspiratie en motivatie van de pubers. Zij hebben steun en sturing hard nodig. Prof. Jolles stelt: 'Het is een mythe dat de leraar niet nodig is, niet meer hoeft te doen dan procesbewaker te spelen.'⁴
5. Hersenen van jongeren maken – in fasen – een enorme groei door. Bepaalde fasen zijn kritieke periodes in de hersenontwikkeling. De puberteit is vermoedelijk de fase met ideale omstandigheden om vaardigheden als plannen, vooruitzien, sociaal gedrag, controleren van emoties aan te leren. Belangrijk is dat het in die fase ook wordt aangeleerd, later zal het een stuk moeilijker zijn.
6. Pubers vertonen veel impulsief gedrag en ze hebben moeite met het

overzien van de consequenties van hun gedrag.

7. Voor pubers zijn leeftijdgenoten erg belangrijk. De peer-group speelt een veel grotere rol in hun leven dan volwassenen. Daarom zijn werkvormen met samenwerken belangrijk.
8. Kenmerkend voor breinvriendelijk leren is een (emotionele) betrokkenheid van de leerling op de leerstof; een sterke gerichtheid op leren doe je samen met medeleerlingen en docenten.

Bovengenoemde zaken zijn in de catechese niet minder belangrijk, het is goed om daarover na te denken en het ook in praktijk te brengen. Is in de catechese een verandering nodig van overdrachtsvisie naar transformatieve visie?

Doelgericht naar eindpunt?

Geloofsonderwijs kent een eeuwenoude traditie. In het Oude Testament lezen we er al over, onder andere in Deuteronomium 6:6-7: 'Houd de geboden die ik u vandaag opleg steeds in gedachten. Prent ze uw kinderen in en spreek er steeds over, thuis en onderweg, als u naar bed gaat en als u opstaat.' Hier lezen we dat godsdienstige opvoeding niet vrijblijvend is, maar een goddelijke opdracht. Het valt op dat het onderwijzen hier expliciet staat in het kader van Gods verbond. Deuteronomium 6:1 spreekt over de geboden, wetten en regels die God bevolen heeft en die geleerd moeten worden, want daaraan verbindt de HERE zijn zegen (vs. 2 en 3). Het is als het ware de echo van Deuteronomium 5, waar de verbondssluiting op de Horeb in herinnering wordt gebracht. Geloofsonderwijs en Gods verbond horen bij elkaar. Mozes spreekt hier – het is heel de Bijbel door te lezen – niet alleen de kinderen aan, maar juist heel het volk Israël. Gods volk is een lerend volk. Christus' gemeente is een lerende gemeente; altijd leerling van Christus. Zo trad Christus ook op: Hij gaf onderricht en verkondigde het goede nieuws (Mat. 4:23). De bedoeling van bijbels leren is het kennen van de God van de Bijbel, met Hem leven en in zijn weg wandelen (Mi. 6:8).

Hebben wij als Gereformeerde Kerken het lerendegemeentezijn wel voldoende in beeld?

Onderwijs leidt doelgericht naar een eindpunt. Je sluit het leren af en bezit dan een startkwalificatie, je diploma. Het kerkenraadsonderzoek naar de geloofskennis bij belijdeniscatechisanten kan – onbedoeld – de indruk wekken dat er een leerproces wordt afgesloten. Dat beeld moet uit ons denken gehaald worden. Het staat haaks op het noodzakelijke levenslange leerproces. Belijdenis-doen is een belangrijk moment in het leven van een jongere. Hij heeft zijn doop leren begrijpen, hij wil zijn Heer en Heiland publiek belijden, hij wil van genade alleen leven en heeft ontdekt dat hij nog veel moet leren. Hieraan zal een belijdeniscatechisant, naar zijn vermogen, woorden moeten kunnen geven. Daarbij hoort het reproduceren van een paar bijbelteksten en catechismuszondagen. Maak duidelijk wat gekend moet worden en maak dat tot onderwerp van een jarenlange herhaling. Leren werkt vergelijkbaar met een bospad: hoe vaker het bewandeld wordt, des te duidelijk zie je het pad.

De zoektocht naar goede vormen voor het geloofsonderwijs vraagt ook dat je kijkt naar de inbedding in het gemeenteleven. Worden ouders wel voldoende betrokken bij en in de catechese? Eigenlijk moet ik de vraag andersom stellen: betrekken de ouders de catecheten wel voldoende in hun geloofsopvoeding? Het primaat van het geloofsonderwijs ligt in de gezinnen. Het onderwijs in kerk en school wil dat ondersteunen, maar niet overnemen, ook niet voor een deel. Ouders zijn groepen hun belofte bij de doopvont na te komen, en dit geldt ook de gemeenteleden. Hoe doe je dat als gemeente?

Er zijn verschillende catechesevormen⁵; niet de vorm is beslissend, maar of het gestelde doel bereikt wordt. Wanneer het klassieke model vol-

doet, moet men niet gaan veranderen; wees zuinig op een goed en zorgvuldig opgebouwde traditie.

Eén vorm pak ik eruit: de intergeneratieve catechese. Jongeren en ouderen komen in een groep samen onder leiding van een catecheet en leren van elkaar. Als men kijkt naar de breinontwikkeling en denkt vanuit gemeenteopbouw, zou dit een goede vorm kunnen zijn. Voordat een nieuwe vorm wordt ingevoerd, is het belangrijk om te kijken naar de continuïteit; lukt het om deze vorm tenminste vijf of tien jaar te bemensen? Hebben we voldoende gekwalificeerde mensen in de gemeente beschikbaar voor deze vorm?

Het mysterie onthullen

Catechese is het inwijden van jongeren in het geheim van het christelijk geloof. Het mysterie van het geloof is onthuld (Ef. 1:10): in Christus vindt alles zijn voltooiing. Daarom moet Christus in ons gestalte krijgen (Gal. 4:19), anders zullen wij die voltooiing niet bereiken. Een helder doel voor de lerende gemeente. Het gaat wel om een geheim en dat is niet zomaar te bevatten of uit te leggen. Je zult dan de Bijbel moeten bestuderen en Gods weg ontdekken in deze wereldgeschiedenis, die gaat van schepping via zondeval naar herschepping. De Heidelbergse Catechismus heeft wat dat betreft als leerboek van de kerk een gouden greep gedaan met het indelen van de stof. Inwijden is een priesterlijke taak en de gemeente is een heilige pries-

terschap (1 Petr. 2:5). Wie iemand een geheim mag onthullen, heeft iets geweldigs te vertellen. Nodig uit tot het stellen van vragen, in de Bijbel werden kinderen uitgedaagd om vragen te stellen (pesachmaaltijd en de stenen bij de Jordaan). De oudtestamentische feesten zullen ongetwijfeld veel vragen hebben opgeroepen bij de kinderen. Zo kunnen er vandaag met moderne middelen ook heel wat vragen opgeroepen worden en dan heeft de catecheet heel wat te vertellen en te onthullen.

Geloofsonderwijs in Christus' gemeente vraagt een helder leerplan. Er moet goede, bijbelse inhoud geboden en geleerd worden. Didactisch is het van belang verschillende werkvormen te gebruiken. De catechese moet niet opgeleukt, maar verdiept worden.

'Vergelijk leren met een bospad: hoe vaker bewandeld, des te duidelijker zie je het pad'

Daarvoor zijn activerende werkvormen⁶ heel geschikt. Bijvoorbeeld 'denken-delen-uitwisselen': stel als catecheet een vraag; ieder krijgt (1 min.) om er (individueel) over na te denken; daarna wordt het antwoord vergeleken met dat van de directe buur en samen proberen ze één antwoord te bedenken (2 min.), en ten slotte terugkoppeling in de groep. In drie minuten hebben alle

catechisanten nagedacht en gesproken over de vraag.

Leren is zeker bij de catechese veel meer dan rijtjes leren of vragen en antwoorden opdreunen. Kennis is heel belangrijk en ook in het onderwijs moet dagelijks geleerd worden (ook gememoriseerd). Onbekend maakt onbemind. Wie de geloofsinhoud niet kent, kent zijn liefdevolle, genadige God niet. Kennen is hier niet intellectueel bedoeld, maar existentieel: het raakt heel de mens: zijn denken, willen, voelen en handelen.

Ereplek, maar niet geïsoleerd

De catechese, als onderdeel van de blijvend-lerende gemeente, heeft deskundige catecheten nodig. Zij zijn

De gemeente zal die rijkdom moeten uitstralen in het leven. Merken de jongeren dat de ouderen betrokken zijn bij het gemeentelven? Elk gemeentelid zal een levende getuige van Christus zijn in woord en wandel. Reken maar dat jongeren hiervoor een scherp onderscheidingsvermogen hebben.

De catechese en de catecheet verdienen een ereplek in Christus' gemeente, maar niet een geïsoleerde plek. Samen zijn ze onderdeel van een veel groter geheel en van een veel groter leerproces. Ieder doet mee naar vermogen, meer wordt niet gevraagd en minder kan niet. *Dan zullen we, door ons aan de waarheid te houden en elkaar lief te hebben, samen volledig toe groeien naar Hem die het hoofd is: Christus. Vanuit dat hoofd krijgt het lichaam samenhang, en wordt het ondersteund en bijeengehouden door alle gewrichtsbanden. Ieder deel draagt naar vermogen bij tot de groei van het lichaam, dat zo zichzelf opbouwt door de liefde* (Ef. 4:15 en 16).

Noten:

- 1 Dr. Verboom, 'Catechese in crisis? Leren binnen het verbond'; in: *De Waarheidsvriend*, 10 oktober 2002.
- 2 Er is een basisboek voor catechese verschenen: *Altijd leerling*, onder redactie van dr. Jos de Kock en dr. Wim Verboom, Zoetermeer, 2011. Een praktisch en theoretisch boek dat iedere kerkenraad en catechesecommissie zal inspireren en instrueren.
- 3 Ik geef geen expliciete verwijzingen naar literatuur. Voor een christelijke visie zie o.a. S. Miedema in *Radix* 35, 4 (2009) en voor breinvriendelijk leren: prof. J. Jolles, *hersenenleren.nl*.
- 4 *Trouw*, 27-11-2007.
- 5 De Kock en Verboom bespreken elf verschillende vormen, p. 133v.
- 6 J.H. Flokstra heeft voor SLO honderd activerende werkvormen samengesteld. Het bestand is te downloaden bij: www.slo.nl/publicaties en dan zoeken op activerende werkvormen.

pastor, pedagoog, didacticus en identificatiefiguur. Iemand die didactisch zeer bekwaam is, is niet per definitie een goede catecheet. Ook een catecheet blijft levenslang leerling; leraar en leerling zijn allebei leerlingen van de Meester. Een unieke verbondsrelatie. De lerende gemeente zal een biddende gemeenschap moeten zijn; het is de Geest die uitdeelt wat Christus schenkt.

Ere wie ere toekomt

Toen ik 45 werd, zei een wijze zuster in de gemeente tegen mij: 'Denk erom, je hebt nu de leeftijd bereikt dat je complimenten moet gaan uitdelen. Als jongere vond je het fijn wanneer je hoorde dat iemand zei dat je goed werk geleverd had. Nu is het jouw beurt om dat te doen.'

Ik ben wat ze me voorhield, nooit vergeten en heb getracht haar opmerking in praktijk te brengen. Gereformeerde mensen blinken veelal niet uit in waarderende woorden. We zijn bepaald zuinig om iemand hartelijk te prijzen. Zou het nog wat koudwatervrees voor roomse heiligenverering zijn die ons daarbij parten speelt?

In elk geval meen ik dat we best wat royaler mogen zijn in het waarderen wat er te waarderen is. Paulus roept op om te eren wie eer toekomt (Rom. 13:7), mannen als Epafroditus in ere te houden (Fil. 2:29) en Petrus vermaant ons om allen te eren (1 Petr. 2:17).

God honoreert royaal

Als je de Bijbel erop naleest, valt het op dat de Here royaal spreekt over het goede dat Hij bij zijn kinderen vindt. Een kras voorbeeld is de 'attestatie' die Hij tegenover satan over zijn knecht Job geeft: 'Heb je ook op mijn dienaar Job gelet? Zoals hij is er niemand op aarde: hij is rechtschapen en onberispelijk, hij heeft ontzag voor God en mijdt het kwaad' (Job 1:8).

Even kras is wat de Here zegt over Noach: 'Ga in de ark, samen met je hele gezin, want Ik heb gezien dat jij als enige van deze generatie rechtschapen bent' (Gen. 7:1). Minder kras, maar toch veelzeggend is dat de Here van Kaleb getuigt dat hij volledig op de Here bleef vertrouwen (Deut. 1:36), en dat van David wordt gezegd dat hij met heel zijn hart de Here was toegedaan en steeds gedaan had wat goed is in de ogen van de Here (1 Kon. 15:3 en 5). Van koningen als Asa en Josafat wordt ons verteld hoe zij de Here vreesden en hoe dat bleek uit wat zij deden.

In het Nieuwe Testament horen we van Zacharias en Elisabet: 'Beiden waren vrome en gelovige mensen, die zich strikt aan alle geboden en wetten van de Heer hielden' (Luc. 1:6). Barnabas, Paulus' latere medewerker, krijgt van de apostelen de bijnaam 'zoon van de vertroosting' (Hand. 4:36). En in Hebreëën 11 passeert een hele rij geloofsgetuigen van wie prachtige dingen worden gezegd.

Typerend is ook dat de Here Jezus in Openbaring 2 en 3 naast gebrek en lek ook het goede noemt dat Hij bij de

zeven gemeenten vindt. Hij 'weet' hun werken, geloof en volharding en spreekt er ook van.

Uit al deze schriftgegevens blijkt hoezeer de Here eert wie Hem eren (vgl. 1 Sam. 2:30) en waarmaakt: 'Want God is niet zo onrechtvaardig dat Hij vergeet wat u hebt gedaan, hoeveel liefde u aan zijn naam hebt betoond...' (Heb. 6:10).

Eren wie Hem eren

Wanneer de Here eert wie Hem eren, mogen en moeten wij Hem daarin navolgen. Het trof me hoezeer Paulus dit doet. De apostel zegt dat wie in de gemeente wil vooropgaan, dat vooral moet doen in het respect voor de ander (Rom. 12:10). Nu, dat eerbetoon zien we in zijn brieven terug.

Respect voor de ander

Met name aan het slot van de brief aan de Romeinen valt het op hoe Paulus met ere allerlei broeders en zusters noemt en hun werk niet onvermeld laat. Febe 'is velen tot steun geweest'. Prisca en Aquila zijn het 'die hun leven voor mij op het spel hebben gezet'. Maria 'heeft zich voor u veel moeite getroost'. Van Andronikus en Junia wordt gezegd dat zij 'veel aanzien genieten in de kring van de apostelen' (ik volg

hier de vertaling van J. van Bruggen). De apostel noemt Apelles, 'wiens trouw aan Christus is beproefd'. Tryfena en Tryfosa 'hebben zich ingespannen voor de dienst aan de Heer' en dat geldt ook voor de geliefde Persis. De moeder van Rufus is ook voor Paulus een moeder. In 1 Korintiërs 16 horen we over Stefanus en zijn huisgenoten, 'die zich in dienst van de heiligen hebben gesteld', terwijl de gemeente ten aanzien van Stefanus, Fortunatus en Achaïkus wordt gemaand: 'Houd zulke mensen in ere.'

Jakobus, Kefas en Johannes gelden als 'steunpilaren', draagzuilen van de kerk (Gal. 2:9). Van Tychicus vermeldt Paulus dat hij 'zo trouw de Heer dient' (Ef. 6:21), van Timoteüs 'dat hij betrouwbaar is en dat hij zich samen met mij, als een kind met zijn vader, voor het evangelie heeft ingezet' (Fil. 2:22). Tegen de Filippenzen zegt de apostel: 'Houd mensen zoals hij (Epafras) in ere, hij heeft immers door zijn werk voor Christus oog in oog met de dood gestaan. Hij heeft zijn leven op het spel gezet om mij de hulp te geven die u niet kon bieden' (Fil. 2:30). Paulus weet aan het begin van zijn brieven ook het goede bij de *gemeenten* te noemen en prijst God erom. De Korintiërs verwachten de komst van de Heer (1 Kor. 1:7) en zijn de apostel tot steun in hun gebed (2 Kor. 1:11). Hij dankt God voor wat de Filippenzen hebben bijgedragen aan de verspreiding van het evangelie (Fil. 1:3), voor de liefde die de Kolossenzen alle heiligen bewijzen (Kol. 1:4), gedenkt voor God hoe krachtig de liefde van de Tessalonicenzen is en hoe standvastig hun hoop (1 Tess. 1:3) en spreekt in de gemeenten 'vol trots' over hun standvastigheid en trouw onder vervolgingen (2 Tess. 1:4).

Deel gerust complimenten uit

Ik heb nog volop de tijd meegemaakt dat het 'not done' in onze kringen was om bij een begrafenis wat breder stil te staan bij wat de overledene had mogen betekenen. De dominee moest Gods Woord verkondigen, alsjeblieft geen

'mensverheerlijking'. Vandaag lijken we nogal eens naar het andere uiterste door te schieten. De familie neemt haar tijd om het leven van haar dierbare uitvoerig te tekenen (soms met powerpointpresentatie en al) en eindelijk krijgt de dominee het woord. Na het bovenstaande zal duidelijk zijn dat op de oude praktijk veel is af te dingen. Als de *Here* het goede bij zijn kinderen prijst, behoeven wij daar niet over te zwijgen. De gaven waarmee Hij sierde, mogen genoemd worden, evenals het geloof, de liefde en de volharding die er waren. Er zijn goede werken die door anderen 'gezien' worden, zo leert ons de Heer (Mat. 5:16) en die niet verborgen blijven (1 Tim. 5:25). Al dat goede mag – zij het met gepaste maat – vermeld worden. Ik denk dat dit niet bewaard hoeft te

blijven tot iemands begrafenis. We mogen en moeten eren wat en wie te eren is. Spreek gerust over iemands inzet, prijs als je prijzen kunt. Heb respect voor wie dat als christen verdient. Het is tegenwoordig niet 'in' om oud te zijn. Jong en snel, dat is het ideaal. We spreken dan ook liever niet over 'bejaarden', maar over 'senioren'. Maar in de Bijbel worden heel positieve dingen gezegd over de ouderen wanneer het gaat om wijsheid en levenservaring (denk aan Spreuken!). In de gemeente zijn het met name de ouderen die weten wat het is te volharden in geloof en die de betrouwbaarheid van Gods beloften ervaren hebben. Zij dienen door jongeren daarin geëerd te worden dat er van zulke kinderen van God te *leren* is voor wie nog aan het begin van de geloofsweg staat. Wat in Hebreeën 13:7 van 'uw leiders' wordt gezegd, geldt ook van vele oudere broeders en zusters: 'neem een voorbeeld aan hun geloof en kijk vooral goed hoe hun levenswandel eindigt'.

Wanneer wij in het voetspoor van Paulus eren wie eer toekomt, dan betekent dat geen 'mensverheerlijking'. Al het goede, alle bekwaamheid, alle toewij-

ding, alle talenten komen van God (vgl. 1 Kor. 12:6). Paulus doordringt ons daarvan wanneer hij schrijft: 'Ik heb harder gezwoegd dan alle andere apostelen, niet op eigen kracht maar dankzij Gods genade' (1 Kor. 15:10).

Genade is het wanneer ons eer of waardering toekomt

Genade is het wanneer ons eer of waardering toekomt. Die genade mag opgemerkt en genoemd worden. Laten we dan niet te zuinig zijn om te prijzen wat er te prijzen is, in het besef dat we daarmee ten diepste Hem eren die naar de hemel ging om 'gaven te schenken aan de mensen' (Ef. 4:8)!

Lees maar

Hoe bespreek je een boek? Op de makkelijke toer: geef wat informatie en laat het verder over aan de lezer/koper. Heel anders: door het boek heen kruipen, noten controleren, verwijzingen opzoeken, alles nagaan. Dan een recensie schrijven. Kan je maanden kosten! Ik zit er ergens tussenin.

Lourens Heres studeerde enkele jaren aan de TU Kampen, sinds 2007 aan de TU Apeldoorn, lid Ichthusgemeente, Kampen. J.P.C. Vreugdenhil en H. Vreugdenhil-Busstra zijn natuurkundige en neerlandica, publiceerden op het gebied van bijbelstudie, liturgie en kerklied, leden GKv Brunssum. Corneel Koster woont en studeert in Apeldoorn (TU) sinds 2006, (hersteld) gereformeerd (Zwolle). Ds. J.R. Visser is predikant GKv Dronten-Noord.

Wat willen ze? Enerzijds een thetisch pleidooi voor 'gewoon' bijbellezen, 'eenvoudig' schrift-geloof bevorderen waarbij de Bijbel zelf en de Bijbel alleen aan het woord komt. Anderzijds concentratie op het specifieke debat binnen de GKv over de hermeneutiek (p. 6): vragen, bezwaren en kritiek richting voorgangers/theologen binnen de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt.

Gesprek zoeken over ernstige zaken

De start: een aanbevelend woord vooraf van drs. L.J. Geluk (PKN, voor zover ik weet) te Rotterdam en aan het eind van het boek enkele 'Andere bijdragen' die eveneens het boek aanbevelen. Dat zijn: dr. P. de Vries (hersteld hervormd), die de duidelijkheid van de Schrift onderstreept met een beroep op Luther tegenover 'de postmoderne visie dat een tekst geen objectieve betekenis heeft' (p. 174-175). Verder dr. M.J. Arntzen, die over *Lees maar* zegt: een bundel van bekwame auteurs over de ingrijpende wijzigingen ten aanzien van de uitleg van de heilige Schrift en de oefening

van de kerkelijke tucht in de GKv (mv.), de CGK en de hervormde bond binnen de PKN. Want men gaat niet meer

uit van een Bijbel die duidelijk is. Men hecht waarde aan de literaire vorm en een diepere zin, rekent met bijbelschrijvers die zich meermalen hebben vergist. Gevolg: een ander inspiratiebegrip en feitelijke ondergraving van de autoriteit van de Schrift. Over de tucht: wordt die nog wel geoefend in eertijds (! HJFF) rechtzinnig gereformeerde kerken? Ten slotte heeft ds. A. van Houdt (GKv Urk) met belangstelling gelezen wat de auteurs te berde brengen in hun bezorgdheid over schuivende panelen die ze menen waar te nemen. Ze zoeken het gesprek, zeggen open te staan voor correctie. Van Houdt hoopt dat er inderdaad doorgepraat zal worden.

Volgens de 'Inleiding' was het de bedoeling om ook prof. C.J. de Ruijter de ruimte te bieden om een bijdrage te leveren. 'Maar hij is daar tot zijn spijt door tijdgebrek niet aan toegekomen.' Inderdaad jammer, daar was dit boek zeker bonter door geworden.

Het is een studieboek over ernstige zaken. Er staan zeker mooie en behartigenswaardige dingen in. Hoe de (post)moderne mens met huwelijk en geloof omgaat (p. 47). Op p. 59 wordt mooi gesproken over de in Christus gegeven eenheid van Oude en Nieuwe Testament en hoe de genade van God vooropgaat. P. 71: communicatieproblemen door verschillend referentiekader bij zender en ontvanger: Jan stuurt bericht: ik heb dorst. Hij snakt mogelijk naar een glas water. Piet krijgt dit bericht vrijdagmiddag en denkt: tijd voor de weekendborrel. Of: (p. 90) het verschil in betekenis in het Hebreeuws en in het Nederlands van de uitdrukking 'op de borst slaan'. De hoofdlijn van het boek is echter de grote zorg over en ernstige kritiek op opvattingen van gereformeerde voorgangers/theologen over het lezen en uitleggen van de Bijbel. Voor

een deel zijn dat bezwaren die al eerder naar voren gebracht zijn en gaat het om discussies die al eerder, ook in de pers, gevoerd zijn. Dat kom je vanzelf tegen als je weet wat er in de kerken omgaat en dit boek leest en de noten naloopt.

Verstaan en misverstaan

Binnen het kader van deze korte bespreking (ik ben aan een aantal woorden gebonden) moet ik keuzes maken. Ik sta stil bij hoofdstuk 3, 'Geen eigen uitleg', geschreven door J.P.C. Vreugdenhil (p. 71-83). Hij gaat in op een bijdrage van A.W. Beute, 'Wat je leest ben je

zelf', in: *Hoogtijd voor de bijbel* (Vuurbaak, Barneveld, 2004), een bundel met artikelen over bijbelstudie in allerlei verbanden – persoonlijk, als gezin, in een groep.

De vraag is: hoe voorkom je dat jij, doordat je in je eentje de Bijbel leest, die misverstaat? Doe het dan (zegt ds. Bram Beute – zo ken ik hem en zo noem ik hem verder) met de hulp van de gemeenschap van de gelovigen. Dan heb je een goed verstaanskader om de Bijbel te begrijpen. Helemaal fout, volgens J.P.C. Vreugdenhil. In plaats van de oorspronkelijke eigen betekenis van de Bijbel op je af te laten komen, ga jij met je groep een verstaanskader opleggen aan de Bijbel als een soort hermeneutische sleutel. Het gaat er niet meer om de Bijbel te *verstaan*, maar hem *verstaanbaar te maken*. De weg van Beute leidt tot de ooit door C. Trimp afgewezen 'herinterpretatie' door de creatieve interpreet die vanuit zijn situatie de Schrift eigentijds tot spreken brengt en de 'Vergegenwärtigung' voltrekt. Verder zegt Vreugdenhil: omdat de cultuur verandert, kan weg wat verouderd is: Kanttekeningen, Korte Verklaring, Paraphrase kunnen bij het oud papier. Als je Bram Beute volgt en je verstaanskader aanpast aan iets buiten jezelf, waarom zou je dan trouwens de gemeente kiezen? Waarom niet bijvoorbeeld de wereld om ons heen? Vreugdenhil vraagt zich af: wordt de Bijbel zo niet van zijn plaats als enige gezaghebbende bron beroofd, als het verstaan ervan afhankelijk wordt gemaakt van een bepaald verstaanskader? Zat Luther fout toen hij de Bijbel ging uitleggen, dwars tegen zijn eigen kerkgemeenschap in? Als Petrus eigenmachtige bijbeluitleg verbiedt (2 Petr. 1:20), verwijst hij voor de goede uitleg niet naar de gemeente of naar de apostelen. De Bijbel is namelijk helder van zichzelf en brengt z'n eigen interpretatiekader met zich mee. Lees, lees en blijf lezen, raak thuis in de Bijbel, die voor zichzelf spreekt. Dat is de weg!

Pittige kritiek

Ik heb mijn ogen uitgewreven. Is dat Bram Beute? Ik kende zijn bijdrage uit die bundel niet. Ik hoor hem wel eens preken. Nooit iets gehoord of gemerkt

in die richting. En waarom heeft nooit iemand sinds 2004 (!) aan de bel getrokken? Ik kreeg bij het lezen van Vreugdenhil al het idee dat Beute iets geschreven zou kunnen hebben in deze richting van: pas op dat je de Bijbel niet misverstaat doordat jij jij bent. Je hebt je vooronderstellingen, maar ook beperkingen, gebrek aan noodzakelijke antennes of ander gemis. Maar – gelukkig! – je bent niet de eerste en de enige die de Bijbel leest; er is een gemeente om je heen. Doe het samen met al de heiligen (Ef. 3).

Ik heb Bram Beute opgebeld en naar zijn artikel geïnformeerd. Toen bleek mij dat hij niets wist over de pittige kritiek van Vreugdenhil in *Lees maar*. Het lijkt mij niet meer dan netjes als Bram zelf ook de beschikking krijgt over deze kritiek. Ik heb zijn bijdrage inmiddels gelezen en eerlijk: ik zou niet weten wat daar mis mee is. Ik herken echt niet wat Vreugdenhil er allemaal in leest. Bram Beute: blanco bijbellezen is onmogelijk. Je hebt altijd jezelf bij je. Juist om de Bijbel niet in de weg te staan in wat de Bijbel jou te zeggen heeft, moeten je eigen blinde vlekken en wat verder maar kan storen, zo veel mogelijk overwonnen worden. Er is een kerk om je heen, nu en al eeuwenlang met luisterervaringen, confessies en dogmatieken. Calvijn schreef zijn *Institutie* als gids bij het bijbellezen (Kanttekeningen, Korte Verklaring en Paraphrase bij het oud papier??). En wat Luther betreft (zie boven): die kerk om je heen is geen onfeilbaar verstaanskader. Ze moet wel haar verantwoordelijkheid nemen. Ze kan ook dwalen. Maar ze is evengoed de werkplaats van de Heilige Geest (zoals Calvijn ons leerde, HJF). Dat over hoofdstuk 3.

Rond en ruig

Hoofdstuk 4, 'De weg tot verstaan' van Corneel Koster, vond ik nog het meest genuanceerde hoofdstuk. Hij geeft wat basisleesregels en bespreekt het 'Narrative Criticism' (de Bijbel als literatuur gelezen en behandeld), waarbij hij ook positieve punten ervan opmerkt. Het laatste hoofdstuk van J.R. Visser gaat over de kerkelijke tucht. Hij verwoordt de klassiek gereformeerde leer en praktijk inzake de tucht. Het is in

rond Nederlands geschreven. Soms zelfs ruig, althans naar mijn smaak: '... dat wanneer mensen die zich christen noemen in een boek schrijven dat Christus niet de drager van onze zonden is, maar alleen ons voorbeeld, je de kachel wel met zo'n boek kan aanmaken. En dat je die Christus die je zo wordt voorgehouden wel in de vuilnisbak kan gooien' (p. 166). Ook al gaat het om een (deels) vertekende Christus, ik vond het niet prettig dit te lezen, al is de bedoeling mij duidelijk.

Waarom trouwens dit hoofdstuk in dit boek? Omdat het ook over het christelijk leven gaat (de tien geboden worden bijv. besproken). Tegelijk hoorde ik er in de lijn van Arntzen (zie boven) een signaal in aan de GKv: hoe kun je toch in dit boek genoemde voorgangers/theologen hun gang laten gaan met hun verkeerde leringen?

N.a.v.: L. Heres, J.P.C. Vreugdenhil, H. Vreugdenhil-Busstra, C. Koster en J.R. Visser, *Lees maar. Uitdagingen voor gereformeerde theologie vandaag. Bijdragen over bijbellezen en christelijk leven*, Ipenburg, Elburg, 2011, ISBN 978-90-70105-14-3, 176 pag., prijs € 19,90

Abraham de geweldige

Eindelijk was het zover. Ds. Tjitze Kuipers, emerituspredikant van de PKN, had er tien jaar van zijn leven intensief aan gewerkt. Maar in oktober 2010 kon zijn nieuwe bibliografie (beschrijvende lijst van boeken) van Abraham Kuyper gepresenteerd worden.

De Vrije Universiteit had er een hele middag voor uitgetrokken. De presentatie vond plaats met een aantal interessante toespraken en een fraai muzikaal intermezzo met inspirerende muziek van het zigeunerorkest Servus, waarmee de auteur oude banden had. Graag vertel ik iets over die middag en over het boek.

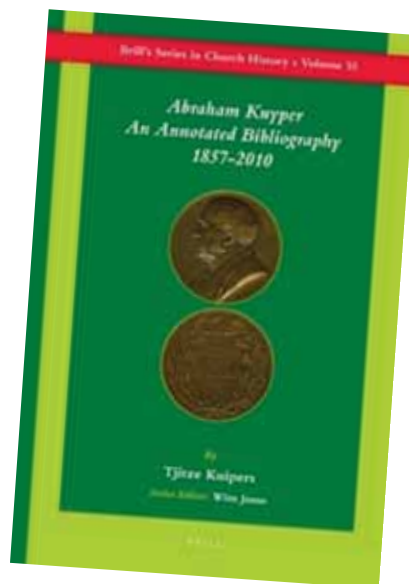
Kuyper vandaag

Jan Peter Balkenende, nu parttime hoogleraar aan de Erasmus Universiteit en partner bij Ernst & Young, was onder de indruk van de denkkraft van de leidsman van de kleine luiden. Kuipers betekenis overstijgt verre de grenzen van Nederland en van de negentiende eeuw. Uitgaande van christelijke beginselen ontwierp hij een architectonische visie op de samenleving, die actueel is voor vandaag. Balkenende wees op vier motieven. Kuyper had oog voor de lange termijn, hij zag de internationale dimensie van maatschappelijke ontwikkelingen, vroeg aandacht voor het debat van normen en waarden, de morele reflectie, en voerde het pleidooi voor een nieuwe visie op de maatschappelijke ordening.

Mensen inspirerend

Kees van der Kooi, hoogleraar theologie aan de VU, belichtte fraai de theologische betekenis van Kuyper. In een cultuur waarin het christendom op de terugtocht was, ging hij welbewust in de aanval. Hij wilde het gereformeerde volksdeel toerusten voor de nieuwe tijd. Uitgangspunt van zijn denken was God als soeverein over alles: er is geen duimbreed van heel het menselijk le-

ven, dat aan Hem onttrokken is. Mooi schetste Van der Kooi de centrale plaats in Kuipers visie van Gods verkiezing van de mens. Die kleine luiden mochten dan in het liberale klimaat niet meetellen, verkiezing betekent dat die hoge

God wel voor hen koos, hen uitkoos om Hem te dienen. Die verkiezing maakt de mens niet lijdzaam, maar enthousiast en zet hem in beweging.

Kuyper zette ook de aanval in op wetenschap, bijvoorbeeld op de bijbelkritiek. Zoals op de patrijzenjacht patrijzen worden uitgezet en de jagers op zoek gaan naar de buit, zo maakt men van wetenschap een spel, om het zoeken. Voor Kuyper lag de zin van wetenschap in het vinden, want wetenschap is ten diepste het naspeuren van de gedachten van God. Daarom ging Kuyper aan het werk om de schriftleer te herzien. Hij ontwierp de 'organische' inspiratieleer. God gebruikt de bijbelschrijvers niet als een pen die in feite wordt vastgehouden door de Heilige Geest, maar Hij zet ze in met heel hun

karakter, cultuur en tijd. Kuyper wilde zowel het fundamentalisme als het modernisme de wind uit de zeilen nemen. Het werk van de Geest komt ook tot uiting in zijn leer van de 'gemeene gratie', de algemene genade. Hij bedoelde daarmee een vorm van genade die de zonde in haar ontbindende kracht voorlopig stuit. Al is op dit punt enorme kritiek gekomen, Kuyper wilde dat christenen met een open oog de wereld zouden ingaan. Hij maakte veel eenvoudige mensen duidelijk dat hun leven door God gewild was. Daar wordt ons bestaan anders van.

Kuyper was publiek

'Geen mens leeft voor zichzelf alleen, maar behalve Abraham Kuyper ken ik niemand die altijd, vanaf zijn vroegst bekende woorden tot aan zijn laatste, een publiek voor ogen had.' Zo begon George Harinck, hoogleraar geschiedenis en directeur van het Historisch Documentatiecentrum aan de VU, zijn boeiende speech over Kuyper als publieke persoonlijkheid. Ook van zijn niet-publieke leven, dat zich afspeelde in de intieme binnenkamer met God, berichtte hij gedurende zijn werkzame leven vrijwel wekelijks aan zijn lezerspubliek. Vanaf zijn eerste bekering tot aan zijn sterfbed. Zijn dochters deden ons verslag van wat het best gedocumenteerde sterfbed van de twintigste eeuw genoemd kan worden. Toen de fotografie opkwam, deelde Kuyper foto's uit van zichzelf. In onze tijd, voeg ik eraan toe, is dat gemeengoed op hyves, facebook en dergelijke. Maar meer dan foto's, preken of redevoeringen droeg de niet aflatende stroom publicaties bij om van Kuyper een publiek figuur te maken. Sterke verbeelding, diepe emotie en gedoseerde kracht maakten hem tot een leermeester van duizenden. Zijn vele boeken en brochures tonen hoe nauw Kuyper en de publiciteit met elkaar verbonden waren. Zijn ideeën moesten en zouden publiek worden. Met de autoriteit van Gods Woord ging

hij in de aanval, want 'Das Wort sie sollen lassen stehēn'. Kuyper ging niet publiek, Kuyper was publiek. Harinck heeft zijn boeiende betoog een mooie plaats gegeven als woord vooraf van de nieuwe Kuyper-bibliografie.

Jeugdliefde

Aan het einde van de middag gaf de schrijver van het boek, Tjitze Kuipers, een toelichting op heel het project. Al was het natuurlijk nog niet direct een echt project, eigenlijk begon het allemaal al vroeg in zijn leven. De verzameling kuyperiana van zijn vader en zijn grootvader – die van schoenlapper oefenaar werd – vormden het begin van Kuipers' eigen collectie. In zijn verdere leven verzamelde hij door en maakte er zelfs reizen voor naar Brussel, Londen, Parijs, Hongarije en de Verenigde Staten. Door al die zoektochten is een indrukwekkende verzameling kuyperiana bijeengebracht, die in 2006 is overgebracht naar het Princeton Theological Seminary in de Verenigde Staten, waar Kuyper in 1898 zijn befaamde Stonelezingen hield en waar begin deze eeuw het Kuyper Centre for Public Theology is opgericht. De bibliotheek van het Princeton Theological Seminary nam het initiatief voor de bibliografie. Wijlen Barend Meijer, voorheen bibliothecaris van de (vrijgemaakte) Theologische Universiteit in Kampen, werkte ook mee. Ds. Kuipers overhandigde aan het einde van de middag een eerste exemplaar aan de rector magnificus van de VU, prof. dr. L.M. Bouter.

Alle de werken van Kuyper

Het is niet de eerste keer dat van Kuyper een bibliografie verscheen. De bekendste is de driedelige uitgave, verzorgd door ds. J.C. Rullmann (1923, 1929, 1940). Nu, een kleine driekwart eeuw later, ligt er deze wetenschappelijke bibliografie. Het is natuurlijk een fors boek geworden: *Abraham Kuyper. An annotated Bibliography 1857-2010*, geschreven in het Engels, telt 756 bladzijden. Het is de Engelse vertaling van een

Nederlandstalige bibliografie, die niet bestaat. Clifford Anderson legt in zijn *Translator's preface* uit hoe dat zit. Men koos voor een Engelstalige bibliografie ter wille van een internationaal gehoor. Stukje bij beetje is het boek ontstaan in het Nederlands, vertaald in het Engels en daarna weer herzien.

Kuipers opent het boek met een chronologisch overzicht van Abraham Kuypers leven en werk. En dan volgen de publicaties. Niet alleen de eerste publicaties, maar ook de herdrukken en de vertalingen. Niet alleen de boeken, maar ook artikelen in binnenlandse en buitenlandse periodieken, die gebundeld werden. Niet alleen wat tijdens Kuypers leven uitkwam, maar ook postuum werk. Van elke titel is een korte typering gegeven, met bibliografische

Abraham Kuyper

kenmerken en ook historische bijzonderheden. En alle publicaties zijn zo veel mogelijk chronologisch geordend: vanaf 1857 tot 2010.

Voorbeeld: bijbelse vrouwen

Als voorbeeld wijs ik op Kuypers studie *Vrouwen uit de H. Schrift*. De eerste uitgaven staan onder de nummers 1890.12; 1891.01; 1892.01; 1892.14; 1893.01 en voor de tweede druk 1897.17. Ter toelichting is bij 1890.12 vermeld dat Kuyper startte met een nieuwe serie van bijbelse karakterstudies in de *Amsterdamse Kerkbode*, waarvan de eersten verschenen in de loop van 1890 over Eva, Adah en Zillah, Sara, Hagar, Ketura, Rebekka, Debora, Lea, Rachel, en Judith en Basemath. In de eerste serie uit het Oude Testament vijftig schetsen, in de tweede serie uit het Nieuwe Testament

dertig. Herdrukken verschenen in 1897. En in 2001 verscheen van *Women of the Old Testament* al de 48ste herdruk, terwijl in 2010 een Engelse vertaling uitkwam van de herdruk uit 1897 onder de titel *Women of the Old and New Testament* in de reeks 'paperback classics'. Ook alle tussenliggende drukken zijn vermeld, evenals vertalingen in vele andere talen, bijvoorbeeld het Koreaans, Japans en Chinees. Naast vroom en meditatief werk zijn ook de meeste theologische standaardwerken van Kuyper in het Engels vertaald: *Lectures on Calvinism; Our worship; Principles of sacred theology; The work of the Holy Spirit*; en vele andere publicaties.

De bibliografie bevat een aantal bijlagen: aparte uitgaven van tekstregisters op verschillende publicaties van Kuyper; catalogi en bibliografieën; muziekteksten; een tweetaalige lijst van organisaties en instellingen; periodieken en tijdschriften; en ten slotte een register van namen. Uitgever Brill zorgde voor een stevige fraaie band.

Mocht iemand denken dat Kuyper misschien in Nederland min of meer vergeten is, dit werk toont hoezeer het calvinistische gedachtegoed van Abraham Kuyper doorwerkt. Wereldwijd. Net als dat van

Herman Bavinck trouwens. Kuyper schreef vanuit zijn gereformeerde beïnvloeding over alle levenskringen. Daarin zocht hij het koninkrijk van God. En daarom kunnen christenen die bezig zijn in hun dagelijks leven met kerk, staat, politiek, onderwijs en gezin, nog steeds van hem leren. Bij het wetenschappelijk Kuyperonderzoek kan niemand om deze bibliografie heen, en de auteur verdient een groot compliment voor zijn kolossale en gedegen werk.

N.a.v.: Tjitze Kuipers, *Abraham Kuyper. An annotated Bibliography 1857-2010*, met een voorwoord van George Harinck (Brill's Series in Church History, Vol. 55), Brill, Leiden, 2011, ISBN 9789004211391, 756 pag., prijs € 179,-

Vannacht

*Vannacht was je opnieuw dichtbij
ik was zelfs vergeten dat ik dat vergat –
had nog gedacht: vergeet dit niet
voor ik weer dieper verder sliep.
Het was een lange, lange droom
waarin ik, wang tegen jouw wang gedrukt
een diepe tederheid beleefde
die ik ook aan je uit kon spreken.
Ik nam zelfs waar dat ik je rook.*

*Dat dit gevoel nog in mij leeft!
Er werd een hele generatie groot
sinds ik en jij ons lichaam deelden –
maar het bestaat en steekt zijn kop
op in de nacht, als dag en ik
zijn uitgeschakeld, teruggebracht
tot wat de kern is van mijn wezen
die steeds wordt luchtgespiegeld in
de slaap, die wolk, die ring, waarrond
mijn schamele woorden zweven.*

Elly de Waard 2012

Of het hier gaat om een gestorven geliefde of een vroegere liefde, in ieder geval is het voor de ik als de dag van gisteren. Zo dichtbij kan het verleden komen, alsof het nu gebeurt: wang tegen wang. Al is het een liefde van jaren geleden, de diepe tederheid kan zo weer haar kop opsteken. Zo ingewikkeld zit een mens in elkaar. Bijzonder, zo'n ervaring.

Op weg naar (weer) verkiezingen

Persrevue
Perry Storm

Wanneer dit nummer van ons blad verschijnt, zal de korte en waarschijnlijk hevige verkiezingsstrijd voluit losgebarsten zijn. Nog enkele weken en er moet weer voor de Tweede Kamer gekozen worden. Wanneer ik deze Persrevue samenstel, is het nog juni, maar toch waag ik het erop een korte beschouwing te plaatsen over de huidige politieke situatie sinds de val van het kabinet-Rutte door toedoen van de PVV. En wel één van de hand van mr. G. Holdijk, de bekende SGP-senator. In kort bestek slaat hij volgens mij een aanzienlijk rijtje spijkers op de kop. In de rubriek 'Signalement' van *De Waarheidsvriend* (24 mei 2012) schijft hij zijn beschouwing onder de titel 'Haagse bevrijding'. Hij memoreert hoe er een week voor de nationale Bevrijdingsdag 5 mei ook al een bevrijdingsfeestje werd gevierd. Hij schrijft:

Aanleiding was het mislukken van het bezuinigingsakkoord van het minderheidskabinet-Rutte door toedoen van de PVV. Deze partij bevrijdde zich van zijn gedoogrol en ging een lastige en impopulaire beslissing uit de weg. Ze heeft de handen vrij in de aanloop naar de nieuwe verkiezingen. De VVD toonde zich het meest teleurgesteld, maar het CDA voelde zich al na een dag bevrijd van zijn gijzelnemer. Alom opluchting. Victorie voor degenen die het kabinet-Rutte niet zagen zitten. Het feest werd compleet door de euforie over een alternatief bezuinigingsakkoord tussen het demissionair geworden kabinet en een deel van de (progressieve) oppositiepartijen. In enkele dagen voltrok zich een herverkeveling van het politieke landschap. Een Kamerlid sprak over een feest voor de oppositie en van een feest voor de democratie. Drieëndertig feest dus: verlost van het kabinet dat Nederland kapot zou bezuinigen, verlost van een kwelgeest die geen verantwoordelijkheid wenste te nemen, een

start met nieuwe mogelijkheden en het wenkend perspectief van verkiezingen. Veel lantezon dus en ieder wist over zijn eigen schaduw heen te stappen, in het landsbelang.

Grote schaduw

Alleen, die ene grote schaduw van de financieel-economische crisis laat zich niet verdrijven. Ook niet als de politieke crisis even bezworen lijkt door een uiterst gemêleerd samenstel van regerings- en oppositiepartijen, die tezamen een nieuw midden zouden moeten vormen. Is er echt zoveel goede grond om opgelucht adem te halen en triomfantelijk de bevrijding te vieren? Feesten willen immers nog weleens voor katers zorgen. De schuld groeit en de rente blijft intussen oplopen. Zal het zogeheten wandelgan-

niet echt meer in.

Test voor democratie

De crisis is ook een testcase voor onze democratie. Afslanking van een overbelaste verzorgingsstaat zal mede het gevolg zijn van de sanering van overheidsuitgaven en staatsschuld. Dat roept onvermijdelijk verzet en onvrede op. Kiezers laten zich nu eenmaal in hun stemgedrag veelal en vooral leiden door eigenbelang. Ze proberen hun lasten op anderen te verhalen en hun lusten door anderen te laten betalen. Op vergelijkbare wijze gaan (de meeste) politieke partijen met hun partijbelangen om. Bezuinigingen kunnen best wat minder en langer uitgesteld worden. Mensen willen dat de politiek hun problemen oplost. Het is gevaarlijk als

genakkoord bestendig blijken en is het een toereikend antwoord op de politieke en economische opgaven waarvoor het land staat?

De financieel-economische problemen waarvoor wij staan, vinden in de grond van de zaak hun oorzaak daarin dat het streven naar behoud en vergroting van onze materiële welvaart (en mitsdien permanente economische groei) gebaseerd is op het verteren van de vruchten van het verleden en het maken van schulden als voorschot op de toekomst. Dit streven heeft zowel particulier als de staat tot onverantwoord gedrag gebracht. Wie accepteert dat wij gezamenlijk gedurende een reeks van jaren een echte stap terug zullen moeten doen? Verworven rechten geeft niemand gemakkelijk prijs. Dat vette en magere jaren elkaar kunnen afwisselen, wil er

politici met verkiezingsbeloften de illusie overeind houden dat zij daartoe in staat zijn, zonder dat dit offers vraagt. Daar ligt een fundamentele zwakte van onze democratie. Een serieuze en effectieve aanpak vraagt om moed en verantwoordelijkheid van politici, die zich niet gegijzeld weten door hun kiezers.

Verkiezingskoorts

Omdat de politieke fracties het als een onvermijdelijke eis poneerden – van een staatsrechtelijke noodzaak was geen sprake –, mogen we in september weer naar de stembus, voor de vijfde keer in krap elf jaar. Dat hoogtepunt van de democratie is allesbehalve winst. Wanneer volksvertegenwoordigers gemiddeld één keer per twee jaar terug naar de burger moeten, dreigt ons bestel aan verkiezingskoorts te bezwijken. De regu-

liere zittings- en regeerperiode van vier jaar maakt stabiel langetermijnbeleid al moeilijk. Zullen verkiezingen een beweging richting het midden opleveren en, zo ja, belooft dat een solide en koersvaste aanpak? Of zal de polarisatie rond het thema bezuinigingen alleen maar toenemen? Onvoorspelbaar is welke aanhang de grote partijen zullen verwerven die zich afzijdig van het akkoord hielden.

Zo is de regeringscoalitie wel verlost van de leider van de PVV maar niet van 1,5

miljoen kiezers. Al ettelijke jaren bepalen zwevende, al dan niet stemmende kiezers de uitslag. Vaste bindingen bestaan vrijwel niet meer. Nederland is los van zijn ankers geraakt en de versplintering heeft toegeslagen.

Heroriëntatie

Het opstaan van moedige politici zal waarschijnlijk wishful thinking blijven. Wat we als samenleving nodig hebben, is niet slechts terughoudendheid in ons streven naar welvaartsbehoud

en -vergroting, maar een heroriëntatie op wat het welzijn van mensen dient dan wel schaaft. Politici hebben op dat proces slechts uiterst beperkte invloed. Verandering moet bij onszelf beginnen: bevrijding van Babylon en bevrijding tot inwoner van Jeruzalem.

Je bent bijzonder... Is dat het evangelie?

In *De Wekker* van 8 juni 2012 trof ik een heel aardig artikel aan in de rubriek met de aantrekkelijke naam 'Nader bekeken'. Het is van de hand van ds. C.C. den Hertog, predikant te Surhuisterveen (een samenwerkingsgemeente CGK-GKv, dus hij is ook een beetje van ons). Hij schrijft (onder de titel 'Angst om gewoon te zijn') over de behoefte van mensen om zich bijzonder te voelen. Hij kwam op dat idee toen hem opviel dat mensen er soms grof geld voor over hebben om voorwerpen die beroemdheden in bezit hebben gehad of ooit gebruikt hebben, in bezit te krijgen. Alsof de roem van die bekende persoon ook afstraalt op de nieuwe bezitter. Hij maakt het vervolgens breder:

Gewoon

Vandaag de dag is gewooneid in de beleving van velen iets heel ergs. Waar vorige generaties rustig hun weg gingen in patronen die al eeuwen vastlagen, is dat vandaag allerminst vanzelfsprekend meer. Sterker zelfs: het staat bijna gelijk aan zonde. De grootste zonde die je vandaag de dag kunt begaan, is die van het gewoon zijn. Je ziet allerlei mensen krampachtige pogingen doen om bijzonder te zijn, om tenminste niet als hun buurman te zijn. Je leven heeft zin als het bijzonder is geweest.

Niets is zo erg als gewoon zijn. Kramp-

achtig zetten mensen de vreemdste dingen van zichzelf op internet in de hoop dat het opgepikt wordt en ze zo de weg naar beroemdheid vinden. Anderen laten zich door de commercie uitbuiten en verschijnen op tv bij allerlei vreemde shows – om zo aan de gewooneid te ontsnappen. Daar leven mensen voor, dat geeft hun leven zin. En als je niet meer weet van een God die ons geschapen heeft, als je niet meer weet van een toekomst die deze God voor de zijnen bereid heeft – ja, dan moet alles gebeuren in de paar jaren dat je op aarde rondloopt. En de hoop die je dan hebt, is niet meer op een leven bij God na het sterven, maar op een voortleven in de herinnering van volgende generaties vanwege jouw prestaties. Desnoods is je 'prestatie' dan dat je begraven ligt in het graf waar Elvis ooit lag.

Natuurlijk: ik vergroot dingen uit en beschrijf de dingen bewust met woorden die mij gelegenheid geven om te spreken over het christelijk geloof. Maar het is toch opvallend om te zien hoe de grote vragen waar het in de Bijbel over gaat – rechtvaardiging, hoop over de dood heen – in gesecculariseerde vorm nog steeds aan de orde zijn? De vraag naar de zin van mijn bestaan, naar de hoop door de dood heen laat zich niet wegdrücken. Wanneer we ons als kerk bezinnen op het doorgeven van het evangelie

aan onze tijdgenoten, dan moeten we naar zulke dingen kijken en bedenken dat je hier een stuk waarheid ziet van het bekende woord van Augustinus: ons hart is onrustig in ons tot het rust vindt in God.

Hemelse verjaardagskalender?

Onze opdracht is om aan onze tijdgenoten de boodschap van de Here Jezus Christus te verkondigen. Nu zie ik allerlei christelijke lectuur inspelen op deze vragen. Zo las ik pas ergens: 'Op Gods verjaardagskalender staat jouw naam omcirkeld: je bent bijzonder voor God.' Nog afgezien van het feit dat het wat mij betreft een uiterst oneerbiedige manier van spreken is – mijn vraag zou zijn: welke tekst in de Bijbel had u precies in gedachten toen u deze woorden aan papier toevertrouwde?

Is het punt dat ik er niet tegen kan als de boodschap van de Bijbel in taal van vandaag doorgegeven wordt? Nee, absoluut niet – graag rond Hollands als het gaat om het verkondigen van Gods grote daden. Mijn punt bij zo'n opmerking – en hij is symptomatisch voor veel spreken vandaag de dag – is dat je er niets mee hóeft. Ik kan er toch gewoon mijn schouders bij ophalen? Ik ben bijzonder voor God – nou en? Aan een wezenlijk element in de Bijbelse boodschap wordt voorbijgegaan. Het woord 'beking'

klinkt niet, ik kan blijven wie ik ben. En er is ook geen ruimte meer om daarover te spreken – en dat is wat mij betreft het ergste. Diepe tonen uit het evangelie worden zo weggelaten. En de boodschap wordt misvormd.

Wat ik maar zeggen wil: er loopt niet zo'n soepele verbinding tussen onze vragen en verlangens en het antwoord van het evangelie. Zo'n opmerking over een hemelse verjaardagskalender verdoezelt dat Christus om

mijn dwaasheid tot in de diepte van de hel (!!) heeft moeten gaan om mij vrij te maken. Het is goedkope genade, die via een goedkoop bruggetje aan tijdgenoten wordt doorgegeven. En de tijdgenoot haalt – volstrekt terecht – zijn schouders erover op. Want de boodschap brengt hem om te beginnen niet uit zijn baan,

en hij proeft bovendien dat zijn gesprekspartner niet wezenlijk in hem geïnteresseerd was, maar alleen maar op zoek was om zo snel mogelijk het woord 'God' te doen klinken. Veronderstellend dat daarmee aan de opdracht tot evangeliseren is voldaan. Het is een vorm van luiheid.

Onze tijdgenoot heeft er recht op dat wij haar of hem met barmhartigheid zien. Dat wij haar of hem beter begrijpen dan hij of zij zichzelf begrijpt. Dat we de vragen die haar of hem bezighouden van binnenuit herkennen en ook doorgronden. Maar vooral: wij zijn het de Here God verschuldigd dat wij de kostbare boodschap die Hij ons toevertrouwd niet te grabbel gooien als een goedkoop praatje voor de vaak, maar verkondigen als een boodschap die oordeelt en vrijspreekt. Een boodschap

die niet maar een antwoord is op onze vragen – alsof onze vragen heilig zijn! –, maar een boodschap die ons leert de diepste vragen te stellen. Die ons doet zien hoe armzalig en door en door eenzaam onze hang naar bijzonderheid is. Dat vraagt een dubbel luisteren. Allereerst naar het evangelie. Steeds opnieuw de geschiedenis spellen die God gaat tussen Genesis 1 en Openbaring 22. Maar vervolgens ook luisteren naar de mens van vandaag. Wat lezen we in de krant, wat zien we in boeken, films, wat horen we in muziek? Wat speelt er in de soaps en de grote amusementshows? Het gaat er dan niet om dat we meedoen en zo uitstralen dat een christen ook gezellig mee kan doen met alles – want volgens mij kan hij dat vaak niet. Maar het gaat erom dat we onze neus, ogen en oren open hebben – en ontdekken hoe achter een masker van leukheid en gezelligheid zich een ontstellende leegte manifesteert. Een leegte waaraan mensen stukgaan. Een leegte waarin ze door God gezocht worden. En die God neemt zijn kerk daarbij in dienst.

Stroom (2)

In de Persrevue van het juninummer van ons blad heb ik uitgebreid aandacht gevraagd voor *Stroom*. *Stroom* is een van de gemeentestichtingsprojecten in het kader van het zogenaamde Amstelproject binnen de classis Amsterdam-Leiden. *Stroom* is onderhand zover dat ze als zelfstandige gemeente een plaats probeert te ontvangen binnen ons kerkverband. Maar daar zitten nogal wat haken en ogen aan. Zelfs nog meer dan al in die vorige Persrevue signaleerd konden worden. Dat werd me duidelijk uit een artikel van prof.dr. J. Douma, dat hij op 9 juni publiceerde op www.gereformeerdekerkblijven.nl. Hij baseert zijn artikel, zo meldt hij, mede op een hem van bevriende zijde toegestuurd stuk onder de titel: 'Instituering Stroom Amsterdam. Voorstel voor de classis van 15 maart 2012'. Ik geef een behoorlijk deel van zijn we-

ging en beoordeling door, omdat me hier zaken in geding lijken te zijn die ons hele kerkverband raken. Zeker wanneer ook de binding aan de belijdenis in geding blijkt te zijn. En dat is toch, om met Abraham Kuyper te spreken, hét akkoord voor kerkelijk samenleven. Douma schrijft:

Vrouwelijke ambtsdragers aanvaarden?

Dat het opnemen van deze dochter in het verband van de Gereformeerde Kerken geen formaliteit is, zal iedereen begrijpen. Op de classis van 15 maart 2012 werd het verzoek om opneming in het verband van de classis Amsterdam-Leiden behandeld, maar de beslissing is uitgesteld tot na de vakantie. Laat ik eerst even vermelden wat er in de bijzondere situatie van Stroom nodig is volgens de Gereformeerde Kerkeorde om

onder de zelfstandige kerken binnen een classis te worden gerekend. Allereerst valt het op dat het aanstellen van oudsten volgens het bij de classis ingediende stuk 'Instituering Stroom Amsterdam' niet gebeurd is door de classis en evenmin door de moederkerk, maar door Stroom zelf. Dat is tegen de regel van art. 38 KO in, waar de instemming van de classis vereist is voor een dergelijke instituering. Stroom meende die instituering zonder hulp van buiten te kunnen doen. Argument? 'Het zijn de mensen van Stroom die in hun eigen midden de gaven van de Geest herkennen om leiding te geven aan de gemeente.' Zij besloot op 20 december 2011 over te gaan tot instituering. De Oosterparkkerk sloot zich daarbij kennelijk aan, want zij nam op 18 januari 2012 het besluit dat het goed was als Stroom tot instituering over wilde

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 x per jaar. De Stichting geeft tevens een serie cahiers uit tot versterking van het gereformeerde leven.

Dagelijks bestuur van de Stichting Woord en Wereld

Voorzitter Dr. ir. H.B. Driessen
Secretaris Ds. H. Pathuis
Penningmeester W.A. Dreschler

Redactie Nader Bekeken

Hoofdredactie Drs. J.W. van der Jagt
Eindredactie Ds. G. den Dulk
M.J.A. Zwikstra-de Weger
Redactie Dr. A. Bas
Ds. H.J. Boiten
Ds. C. van Dijk
Dr. A.N. Hendriks
Ds. P.L. Storm

Redactiesecretariaat

Dr. J. Kooistra
Hemsterhuislaan 3, 9752 NA Haren
Tel. 050 - 5344508
Mail: jkooistravis@home.nl

Medewerkers Nader Bekeken

Ds. S.M. Alserda, Hoogkerk
Ds. J. Beekhuis, Amersfoort
Ds. C. van den Berg, Amersfoort
Ds. H. van den Berg, Berkel en Rodenrijs
Ds. L. Bezemer, Wezep
Ds. F.J. Bijzet, Brouwershaven
A.C. Breen, Armadale, WA
Ds. E. Brink, Waddinxveen
Ds. J.J. Burger, Axel
Ds. H. Drost, Rivne, Oekraïne
Ds. B.P. Hagens, Soest
Ds. M. Heemskerk, Nijkerk
Prof. dr. P.H.R. van Houwelingen, Kampen
Ds. A. Kamer, Hoogland
Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen
A. van Leeuwen, Papendrecht
Ds. H. van Leeuwen, Berkel en Rodenrijs
Ds. P. Niemeijer, Den Helder
Ds. R.Th. Pos, Rijsburg
Ds. P. Schelling, Amersfoort
G.J. Schutte, Zeist
Ds. M.H. Sligters, Hoevelaken
G. Slings, Lelystad
J. Veenstra, Emmen
Dr. H. Veldman, Zuidhorn
Ds. J. Wesseling, Putten
Ds. Joh. de Wolf, Amersfoort
Ds. G. Zomer Jzn., Waardhuizen

Vormgeving, prepress, fotografie:

Studio Bert Gort, Leek
Internet: www.woordenwereld.nl
Hier is een register op alle jaargangen beschikbaar

Druk: Koninklijke BDU Barneveld

CD: Nader Bekeken is ook op CD verkrijgbaar.
Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden en Slechtzienden,
postbus 131, 3850 AC Ermelo, tel. 0341-565 499

Opgave en vragen over abonnementen:

Abonnementen (nieuw, wijziging, beëindiging):
1. via internet:
www.woordenwereld.nl en www.bladenbox.nl, uitsluitend voor het opgeven van nieuwe abonnementen.
www.aboland.nl, voor alle overige wijzigingen
2. schriftelijk:
Abonnementenland, Postbus 20, 1910 AA Uitgeest
3. telefonisch:
0900-ABOLAND of 0900-226 52 63 (€ 0,10 p/m).

Beëindiging abonnement:

Via www.aboland.nl, per post of per telefoon (gegevens hierboven), tenminste 4 weken voor het einde van de abonnementsperiode.

Kijk voor meer informatie en uitgebreide **abonnementsvoorwaarden** op www.woordenwereld.nl

Abonnementenprijzen:

Nader Bekeken	33,00
Nader Bekeken + vier cahiers	65,00
Nader Bekeken studenten	15,50
Cahiers bij abonnement (per jaar)	36,00
Cahiers, losse verkoop	10,75

Bankrekening: 59.29.31.927 ABN/AMRO

Deze tarieven gelden bij machtigen (automatische incasso).
Voor betaling per acceptgirokaart of per eigen overschrijving geldt een opslag van € 2,-

ISSN 1380 - 3034

gaan. Natuurlijk wisten zowel de gemeentestichter van Stroom, alsook de moederkerk wat er in art. 38 van de KO staat, maar zij hebben het niet nodig gevonden vooraf de classis in te schakelen. Die mag achteraf met het genomen en geëffectueerde besluit instemmen. Nu gebeurt het wel vaker dat een regel niet in acht genomen wordt en de classis dan achteraf toch maar haar goedkeuring daaraan geeft. In dit geval zou dat echter een heel opvallende beslissing zijn. Want de kerkenraad van Stroom bestaat voor een deel uit vrouwen! Geeft de classis dus goedkeuring aan de benoeming van de door Stroom zelf benoemde ambtsdragers, dan gaat zij tegelijk akkoord met het accepteren van vrouwen in de kerkenraad. Stroom schrijft dus via haar moederkerk in haar stuk aan de classis dat zij voor de leiding van haar gemeente de gaven van de Geest in haar midden zelf wel kan herkennen. Maar zij maakten er daarbij duidelijk geen probleem van dat tot op heden de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in Nederland en al de gereformeerde kerken in de wereld waarmee deze kerken contacten onderhouden, geen vrouwelijke ambtsdragers kennen. Wil Stroom in het verband van de vrijgemaakte kerken worden opgenomen, dan zal zij zich naar deze stand van zaken moeten schikken. Er zijn Bijbelteksten die tot heden in de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) verhinderd hebben dat vrouwen voorgangers en ouderlingen kunnen worden. Daarom moet Stroom de classis niet voor het blok zetten – en dan nog wel met een beroep op de Geest, die in het midden van Stroom, ook vrouwen zou hebben aangewezen als geschikt voor het ambt van ouderling en/of voorganger.

Het is glashelder dat een positieve beslissing van de classis Amsterdam-Leiden om Stroom via haar moederkerk in haar midden te aanvaarden, gevolgen zal hebben voor alle gereformeerde-vrijgemaakte kerken. De jongste synode

maakte zich weer druk over de vrouw in het ambt. Het is wikken en wegen. Ophouden na het zoveelste rapport over deze materie, of maar blijven doorgaan met de bestudering van dit vraagstuk? Blijven bij wat de Gereformeerde Kerken hebben besloten en meer dan eens hebben bevestigd? Of de knoop doorhakken ten gunste van de vrouw in het ambt? Welnu, wanneer de vrouw als ambtsdrager binnen de classis Amsterdam-Leiden verwelkomd wordt, is daar de knoop alvast doorgehakt. En ieder die daarna nog een zorgelijk gezicht zet over de mogelijkheid om ook vrouwen voor het ambt van predikant of ouderling in te schakelen, kan als antwoord krijgen: Julie hebben toch al vrouwen in het ambt?

Van harte gereformeerd of niet

Er is nog een bepaling in de KO die met betrekking tot Stroom voor problemen zorgt. In onze KO vraagt art. 54 van de ouderlingen en diakenen dat zij de drie formulieren van eenheid zullen tekenen. De bedoeling daarvan is duidelijk. De Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) aanvaarden van harte de inhoud van het gereformeerde geloof, zoals dat verrat ligt in de Nederlandse geloofsbelijdenis, de Heidelbergse Catechismus en de Dordtse Leerregels. In de brief van de moederkerk aan de classis van Stroom vinden we deze oprechte instemming met de gereformeerde belijdenis niet. We lezen wel dat de classis het podium is 'voor permanente onderlinge bevraging rond gereformeerd belijden en het bijbels functioneren van de kerken'. Voor het eerst lees ik dat de classis daarvoor het podium is! Maar 'bevraging rond het gereformeerde belijden' lijkt mij wat anders dan hartelijke instemming met de gereformeerde belijdenis als een hechte en door alle classicale kerken aanvaarde basis voor hun gemeenschappelijke arbeid. Blijkbaar is deze basis ook binnen de huidige classis Amsterdam-Leiden zo hecht niet, want we lezen dat Stroom graag de discussie afwacht die

U kunt ons steunen door uw voor de belasting aftrekbare giften te storten op rekening 32.46 25.901 ten name van de Stichting Woord en Wereld te Hardinxveld-Giessendam. Zij die de stichting testamentair willen gedenken, kunnen gebruikmaken van de volgende formulering:
Ik legatee (... bedrag invullen ...) vrij van kosten aan de Stichting Woord en Wereld, statutair gevestigd te Haarlemmermeer.
Wij zijn een ANBI-instelling.

momenteel binnen de classis over het ondertekeningsformulier gevoerd wordt. Stroom wil wel de belofte geven dat het onderwijs en de sacramenten 'in lijn zullen zijn' met het evangelie en het gereformeerde belijden. Maar wij weten dat deze gemeente er geen punt van maakt als ouders de kinderdoop niet aanvaarden. Dat kan ik moeilijk 'in lijn' vinden met de grote betekenis die de Gereformeerde Kerken vanaf Calvijn aan het verbond hebben gegeven, waarin ook de kinderen zijn opgenomen, zodat dit in hun doop betekend en verzegeld behoort te worden. Wie de doop niet als doop voor alle kinderen van gelovige ouders propageert, en op die doop dus niet aandringt, komt in strijd met de gereformeerde belijdenis, zoals Zondag 27 (antw. 74) daarvan getuigt, en zoals de KO in art. 56 alle kerken daarop wijst.

Een duidelijk antwoord gewenst

De moederkerk is niet onduidelijk in haar verzoek om Stroom als zelfstandige kerk onderdeel te gaan uitmaken van

het kerkverband van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt). Naast de moederkerk hebben ook andere kerken binnen de classis Amsterdam-Leiden reeds de wens te kennen gegeven om Stroom in hun midden te accepteren. Let wel, ik denk nu even niet aan Stroom zelf, maar aan een aantal gereformeerde kerken, die op illegitieme gronden een kerk in hun midden willen aanvaarden zonder dat deze kerk zich helder en van harte wenst te binden aan wat gereformeerd mag heten. Stroom wil haar ambtsdragers erkend hebben en wil dat het 'geestelijk leiderschap' open blijft voor mannen en vrouwen. Zij wil best over het gereformeerde belijden in 'onderlinge bevraging' praten, maar wenst het huidige ondertekeningsformulier niet te ondertekenen. Bovendien lezen we dat Stroom graag na twee jaar wil evalueren, om te bekijken hoe de samenwerking tussen Stroom en de classis vorm heeft gekregen. Ook dat laatste wijst niet op een bijzonder hartelijke entree binnen de gemeenschap van gerefor-

meerde kerken. Het kan blijkbaar vriezen of dooien. Over twee jaar zien we wel weer!

Mijn conclusie is dat geen classis kan voldoen aan de voorwaarden die gesteld moeten worden voor toelating van Stroom tot het gereformeerde kerkverband.

Ik besef hoe moeilijk het is zoiets vandaag nog openlijk te schrijven. Gereformeerde zekerheden hebben plaatsgemaakt voor een generale twijfel aan zowat alles wat ons tot kort geleden nog dierbaar was. Omdat ik aan de verbrediging en de verdediging van het gereformeerde geloof mijn naam als predikant en als hoogleraar met grote vreugde verbonden heb, wens ik niet te zwijgen in bovenvermelde zaak. De gereformeerde kerken in een bepaalde classis staan voor een beslissing, die waarschijnlijk, hetzij naar de ene, hetzij naar de andere kant, grote gevolgen zal hebben.

EO en het respect van de wereld

In *De Waarheidsvriend* (31 mei 2012), gaat drs. R. Toes in op de manier waarop de EO zich de afgelopen tijd gemanifesteerd heeft (zijn titel: 'Een omroep'). Hij maakt zijn punt kort en goed:

Ooit, toen de EO in de jaren '70 werd opgericht, had ik een vriend die heel weinig met deze omroep ophad. Met name dat 'oppervlakkige evangelische' stond hem niet aan. Het ging hem allemaal veel te makkelijk en de diepgang was die van een platbodem. Hij stelde vast dat de afkorting EO niet meer betekende dan 'Een Omroep'.

Ik pareerde zijn kritiek altijd met de opmerking dat deze omroep in ieder geval de nek durfde uit te steken en een positief christelijk geluid durfde vertolken. En die stellingname heb ik lang volgehouden, juist vanuit het besef dat het lastig is om op de fronten te opereren. Hoewel het zeker niet alleen treurnis is bij de EO, krijg ik de laatste tijd in toene-

mende mate de neiging om mijn vriend alsnog gelijk te geven. In hun ijver om de boodschap bij de gewone man op eigentijdse wijze te brengen is er een wissel omgegaan. En daarmee lijkt de omroep het christelijk kompas zo goed als kwijt geraakt te zijn.

Nee, ik wil het hier niet nog een keer hebben over de Grote Jezus Quiz, die zelfs voor de EO-directie te beschamend was om nog op Uitzending gemist te plaatsten. En ook niet over Knevel en Van den Brink, die bewust of onbewust hun best doen het christendom als iets

uit een ver verleden neer te zetten en vooral, in lijn met Pauw en Witteman, mee willen doen met de onderwerpen die het goed doen in het Gooi. Het gaat er mij ook niet om dat de EO terugkeert naar het door de buitenwacht als irritant ervaren opgeheven vingertje. Ik wil de EO alleen oproepen om te beseffen dat het in hoog tempo bezig is om het respect van de wereld te verliezen. Juist in de ijver om de wereld te winnen. Die wereld is niet zo onder de indruk van een aangepast evangelie. De passie op de Rotterdamse Zwaan was vooral volksvermaak, met een traan. De presentator in de persoon van een oud-nieuwslezer liet uiteindelijk in het midden – hoe kon hij ook anders – of we wel of niet in het sprookje moeten geloven. Met dergelijke evangelisten heb je geen spotters meer nodig.